

## Μακεδονικά

Τόμ. 5, Αρ. 1 (1963)



### Μακεδονικά έθιμα

Ι. Ξανθός

doi: [10.12681/makedonika.794](https://doi.org/10.12681/makedonika.794)

Copyright © 2014, Ι. Ξανθός



Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

### Βιβλιογραφική αναφορά:

Ξανθός Ι. (1963). Μακεδονικά έθιμα. *Μακεδονικά*, 5(1), 253–290. <https://doi.org/10.12681/makedonika.794>

## ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΕΘΙΜΑ

Εἰς τὴν πραγματείαν ταύτην γίνεται λόγος περὶ «Ἐθίμων», τὰ ὁποῖα ἐτηροῦντο καὶ τηροῦνται ἀκόμη εἰς τινὰ μέρη τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτῆς.

Δὲν θὰ ἐπεκταθῶ οὔτε θὰ πραγματευθῶ περὶ τοῦ χαρακτηριστοῦ καὶ τῆς σημασίας τῶν ἐθίμων τούτων, οὔτε καὶ περὶ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν, καθ' ὅσον δὲν εἶμαι εἰδικός, ἀλλ' ἀπλῶς θὰ ἐκθέσω τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐτηροῦντο καὶ ἐτελοῦντο ταῦτα.

Τὸ ἔθιμον εἶναι μία πρᾶξις, ἣ ὁποία ἔχει ὁμαδικὸν χαρακτήρα καὶ τελεῖται διὰ τὰ ἐκπληρωθῶν κοινωνικὰ ἢ καὶ θρησκευτικὰ καθήκοντα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ διατηρηθῶν καὶ νὰ μεταδοθῶν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν διὰ τὴν συνέχισιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Τὸ ἔθιμον εἶναι τρόπος τινὰ μία ἱερὰ παράδοσις μιᾶς φυλῆς, μιᾶς κοινωνικῆς τάξεως ἢ ὁμάδος τινὸς ἐνὸς τόπου, μιᾶς ἐπαρχίας ἢ χώρας, εἶναι δὲ βαθύτατα ἐρριζωμένον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀτόμων. Εἶναι οὕτως εἰπεῖν ἓνας κανὼν δικαίου, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι γραπτὸς νόμος, ἀλλὰ τηρεῖται ὑπὸ τῆς κοινωνίας διὰ πίστεως καὶ ὁμοιομόρφου ἐφαρμογῆς.

Τὰ διάφορα ἔθιμα δὲν τηροῦνται καὶ δὲν τελοῦνται ἀποκλειστικῶς μόνον ἀπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμάδα ἀτόμων ἢ καὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἐνὸς τόπου ἢ μιᾶς χώρας, ἀλλ' εἶναι διαδεδομένα καὶ εἰς ἄλλας ὁμάδας καὶ εἰς τοὺς κατοίκους καὶ ἄλλων γειτνιαζουσῶν χωρῶν. Ταῦτα ὁμῶς τελοῦνται διαφοροτρόπως καὶ μὲ διαφόρους παραλλαγάς.

Ὅταν πολλὰ τῶν ἐθίμων τούτων τελοῦνται ὑπὸ τῶν κατοίκων δύο ὁμόρων κρατῶν, τῶν ὁποίων ἀμφισβητεῖται ἡ καταγωγή καὶ ἡ ἐθνικότης, ταῦτα δύνανται ν' ἀποτελέσουν κύρια γνωρίσματα τῆς ἐθνολογικῆς καὶ φυλετικῆς ἐνότητος αὐτῶν, ἀρκεῖ νὰ τελοῦνται ὁμοιομόρφως ἄνευ πολλῶν παραλλαγῶν, καθόσον ἡ φυλετικὴ ἐνότης λαῶν δύο ὁμόρων χωρῶν, ἂν καὶ εὐρισκομένων εἰς διάφορα στάδια ζωῆς, εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετος καὶ εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ ζωὴ τῆς τοιουτοτρόπως ἐκδηλουμένης διὰ τῶν ἐθίμων τούτων ἐθνικότητος. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἔθιμα ἔχουν καὶ μεγίστην ἐθνολογικὴν σπουδαιότητα.

Σκοπὸς τῆς πραγματείας μου ταύτης εἶναι ἡ περισυλλογὴ στοιχείων τῶν ἐθίμων τόπου τινὸς ἢ μιᾶς περιφερείας. Τοῦτο πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ

καὶ ἀπὸ ἄλλα πρόσωπα ἄλλων περιφερειῶν τοῦ Κράτους, οὕτως ὥστε συγκεντρούμενα καὶ συστηματικῶς ἐνούμενα καὶ συνολικῶς λαμβανόμενα ν' ἀποτελέσουν ἐν ἐνιαίον ἐθνικὸν λαογραφικὸν κειμήλιον τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῆς φυλῆς μας.

Τὰ στοιχεῖα τῶν κατωτέρω ἐθίμων προέρχονται ὄχι μόνον ἀπὸ θετικὰς πληροφορίας καὶ ἀφηγήσεις ἐντίμων καὶ εὐυπολήπτων προσώπων, ἀλλ' εἶναι εἰκόνας καὶ παραστάσεις ἐξ ἰδίας μου ἀντιλήψεως, ἀποκομισθεῖσαι κατὰ τὴν εἰς τὰ χωρία τῶν περιφερειῶν τῆς κεντρικῆς Μακεδονίας (Γευγελῆς καὶ Γιαννιτσῶν) διδασκαλικήν μου ὑπηρεσίαν.

Κατωτέρω παραθέτω περιγραφὴν τριῶν ἐθίμων ἤτοι τῶν Ρουσαλίων, τῆς Τζαμάλας καὶ τοῦ Γάμου, τὰ ὁποῖα ἐτηροῦντο καὶ τηροῦνται ἀκόμη καθ' ὅλην τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ κατὰ πολὺ ἀπλοποιημένα καὶ τροποποιημένα.

#### ΡΟΥΣΑΛΙΑ ἢ ΡΟΥΓΑΤΣΙΑ

Τὰ Ρουσάλια εἶναι ἔθιμον παλαιόν, ὡς τοῦτο ἀναφέρει καὶ ὁ Βαλαμών (ὑπόμνημα εἰς τὸν 62 κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου), ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι ταῦτα ἐγίνοντο μετὰ τὸ Πάσχα «ἀπὸ κακῆς συνηθείας». Τὸ ἔθιμον τοῦτο διενηργεῖτο εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Μακεδονίας κατὰ διαφόρους μὲν τρόπους, εἶχεν ὁμως τὴν αὐτὴν σημασίαν καὶ τοὺς αὐτοὺς σκοπούς. Κατὰ ταῦτα ἐσηματίζετο μία ὁμὰς ἐκ 35 - 40 εὐρώστων καὶ ὁμοαλέων ἀτόμων πάσης κοινωνικῆς τάξεως, ἡλικίας 22 μέχρι 40 ἐτῶν.

Ἡ ὁμὰς αὕτη ὄργανοῦτο ὑπὸ μιᾶς πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς ἐντίμων καὶ εὐυπολήπτων κατοίκων ἐνὸς χωρίου ἢ μιᾶς κομπολόεως διὰ τὴν διενέργειαν ἐράνου εἰς εἶδος καὶ εἰς χορῆμα ὑπὲρ ἐνὸς ἱεροῦ καὶ φιλανθρωπικοῦ σκοποῦ, ἤτοι ἀνεγέρσεως ἢ ἐπισκευῆς ἱεροῦ ναοῦ, διδακτηρίου, ξεῖνωνος κ.τ.λ.

Μιᾶς τοιαύτης ὁμάδος Ρουσαλίδων, ὁργανωθείσης εἰς τὴν κομποπολιν Βογδάντσαν τῆς περιφερείας Γευγελῆς, ὅπου ὑπῆρέθησα ὡς διδάσκαλος κατὰ τὸ 1911 - 1912, ἐχρημάτισα γενικὸς ἀρχηγός, σκοπὸς τῆς ὁποίας ἦτο ἡ διενέργεια ἐράνου πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἑξαταξίου διδακτηρίου, καὶ περιήλθομεν τὰ χωρία Βογδάντσαν, Στογιάκοβον, Μπογορόιτσαν, Εὐζώνους (Ματσούκοβον), Εἰδομένην (Σέχοβον), Ματζέντσαν, Νέγορτσαν καὶ Παρδέιτσαν. Ὡς ἐκ τούτου ὁ τρόπος τῆς ὁργανώσεως καὶ τὸ παῖξιμον τοῦ ἐθίμου τῶν Ρουσαλίων περιγράφονται μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ λεπτομερείας.

Πρὸς διοργάνωσιν μιᾶς ὁμάδος Ρουσαλίων ἐγίνετο σχετικὴ καὶ μελετημένη προεργασία εἰς ὅλας τὰς λεπτομερείας τῆς ὑπὸ τῆς ἐν λόγῳ πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς τοῦ χωρίου ἢ τῆς κομπολόεως, ἡ ὁποία εἶχεν ἀνάγκην ἐκκλησίας ἢ σχολείου. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐμερίμνα διὰ τὴν ἐξεύρεσιν εὐρώστων καὶ ὁμοαλέων νέων, διὰ τὴν ἐξεύρεσιν ἑνδυμασιῶν τῶν χορευτῶν (στολῆς

εὐζώνου), καταλλήλων ὀργανοπαικτῶν (κατὰ προτίμησιν νταουλοζουρνάδων), φορητῶν ζῶων καὶ ἄλλων χρησίμων ἀντικειμένων διὰ τὴν ἐπιχειρήσιν ταύτην.

Τὰ Ρουσάλια διοργανοῦντο διὰ μίαν περίοδον δέκα ἡμερῶν, ἀπὸ τῆς 26 Δεκεμβρίου μέχρι τῆς 6 Ἰανουαρίου.

Ἡ ἔνδυσις τῆς εὐζωνικῆς στολῆς τῶν χορευτῶν ἐγένετο ἀπαραιτήτως τῇ βοήθειᾳ μιᾶς ἠλικιωμένης γυναικὸς ἄνω τῶν ἐξήκοντα ἐτῶν. Τὴν πληροφορίαν ταύτην ἔλαβον παρὰ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1911 - 1912 ἐξηκοντούτιδος οἰκοδεσποίνης τῆς κατοικίας μου ἐν Βογδάντση, τῆς Μαγδαληνῆς Ἰθασίου Τουρίκα, ἐπιβεβαιωθεῖσαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1949 ὑπὸ τῆς ἐκ τοῦ χωρίου Παρθενίου (Τσοχαλὰρ) Θεσσαλονίκης συγγενοῦς μας, ὡσαύτως ἐξηκοντούτιδος καὶ πλέον, τῆς Ἑλένης Γεωργίου Σιαπκάρη.

Τὴν 26 Δεκεμβρίου, ἤτοι τὴν δευτέραν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, καὶ περὶ ὥραν 2 μ.μ. ἡ ὁμὰς τῶν Ρουσαλήδων συνεκεντρώετο μεθ' ὅλων τῶν ἐφοδίων καὶ φορητῶν ζῶων εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ χωρίου ἢ κοινῶς λεγόμενον μεσοχώριον, ὅπου συνήθως εἰς τὰ χωρία γίνονται αἱ ψυχαγωγικαὶ συγκεντρώσεις τῶν κατοίκων κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτάς, καὶ ἀφοῦ οἱ χορευταὶ ἐξετέλουν χορούς τινὰς τῇ συνοδείᾳ τῶν ἤχων τῶν νταουλοζουρνάδων ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας καὶ τὰς ἀποχαιρετιστηρίους ἐκδηλώσεις τῶν κατοίκων, ἀνεχώρει ἅπασα ἡ ὁμὰς διὰ τὸ πλέον ἀπομακρυσμένον χωρίον, ἐπὶ ὅθεν θὰ ἤρχιζεν ἡ περιοδεία τῆς ἐρατικῆς περιόδου.

Ἡ ἔπιτροπὴ ἐνήργει ἐπὶ προσχεδιασμένου προγράμματος, ἤτοι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν δέκα ἡμερῶν ἡ ὁμὰς ἔπρεπε νὰ περιέλθῃ ὅλα τὰ χωρία, ἀνὰ τὰ ὅποια ἐπρόκειτο νὰ διενεργηθῇ ὁ ἔρανος. Ἐὰν τυχὸν δι' οἰονδήποτε λόγον δὲν θὰ ἠδύνατο ἡ ὁμὰς νὰ διέλθῃ ἐξ ὅλων τῶν ὑπὸ τοῦ προγράμματος προβλεπομένων χωρίων, τότε αὕτη ἐχωρίζετο εἰς δύο ὁμάδας καὶ τοιούτῳ τρόπῳ ἡ δευτέρα ὁμὰς ἀνελάμβανε νὰ περιέλθῃ τὰ ὑπόλοιπα χωρία πρὸς ὀλοκλήρωσιν τοῦ ὅλου προσχεδιασμένου προγράμματος καὶ τοῦ ὅλου ἔργου τοῦ ἐράνου.

Ἐκάστη ὁμὰς Ρουσαλήδων ἀπετελεῖτο, 1) ἀπὸ τὸν γενικὸν ἀρχηγόν, εἰς τὸν ὅποιον οἱ πάντες εἶχον τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς πάντα τὰ ζητήματα καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ἀλλὰ καὶ εὐθύνην ἐφ' ὅλης τῆς ὁμάδος. Καὶ ἡ πειθαρχία ὅμως ὅλων τῶν μελῶν τῆς ὁμάδος ἦτο ὑποδειγματικὴ. 2) ἀπὸ τὸν ταμίαν, 3) ἀπὸ τοὺς βοηθούς, τῶν ὁποίων τὸ καθήκον ἦτο νὰ μεριμνοῦν διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ εἰς εἶδος ἐράνου, τὴν τοποθέτησιν τῶν συλλεγέντων εἰδῶν εἰς κατάλληλον οἶκημα εἰς περίπτωσιν ὑπερφορτώσεως τῶν φορητῶν ζῶων, τὴν περιποίησιν τῶν ἐν λόγῳ ζῶων κ.τ.λ., καὶ 4) ἀπὸ τὴν χορευτικὴν ὁμὰδα, τῆς ὁποίας ὁ ἀρχηγὸς ὠνομάζετο πρωτοπαλλήκαρον ὁ δεύτερος, ὑπαρχηγός, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν κατὰ καιροὺς ὀλιγοχρόνιον ἀπουσίαν τοῦ πρωτοπαλλήκαρου ἀνελάμβανε τὰ καθήκοντα αὐτοῦ καὶ οἱ λοιποὶ ἐλέγοντο παλληκάρια.

Ἐξ ὅλης τῆς ομάδος τῶν Ρουσαλήδων μόνον ἡ χορευτικὴ ὄμας ἦτο ἐνδεδυμένη μετὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐθνικὴν ἐνδυμασίαν (τὴν λευκὴν φουστανέλλαν), ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁμοιόμορφος, οἱ δὲ χορευταὶ ἦσαν σπαθοφοροῦντες, παλαιότερον μὲν ἀποκλειστικῶς μετὰ πραγματικὰ ἐκ σιδήρου σπαθιά, ἀργότερον δὲ μετὰ ξύλινα. Τὰ λοιπὰ μέλη τῆς ομάδος εἶχον κοινὴν καθημερινὴν ἐνδυμασίαν.

Ἡ ὁμόνοια, ἡ σύμπνοια, ἡ ἀγάπη, ἡ ἀλληλοβοήθεια καὶ ἡ ἀλληλεγγύη μεταξὺ τῶν μελῶν τῶν Ρουσαλήδων ἦτο παραδειγματικὴ καὶ ἀξιοζήλευτος.

Ὁ ἔρανος καὶ ἡ περιοδεία τῶν Ρουσαλήδων ἐγίνετο κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον.

Ἡ ὄμας πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς της ἐκ τῆς ἀφειρησίας, ἦτοι ἐκ τοῦ χωρίου, ἐκ τοῦ ὁποίου κατήγετο, ἀπέστειλε δύο ἀγγελιοφόρους εἰς τὸ πλεόν ἀπομεμακρυσμένον χωρίον τῆς περιοδείας, οἱ ὅποιοι παρουσιαζόμενοι εἰς τὸν πρόεδρον τῆς κοινότητος καὶ τὸν ἱερέα ἐζήτησαν τὴν ἄδειαν διενεργείας ἔρανου εἰς τὸ χωρίον των. Ἐὰν ἐδίδετο ἡ ἄδεια, ὁ ἕνας ἐκ τῶν ἀγγελιοφόρων ἐπέστρεφεν ὀπίσω, ἵνα εἰδοποιήσῃ τὴν ὄμαδα, ὅτι ἐδόθη ἡ ἄδεια, ὁπότε ἐξεκίνει ὅλη ἡ ὄμας διὰ τὸ χωρίον ἐκεῖνο.

Ἐὰν δὲν ἐδίδετο ἡ ἄδεια, καὶ τοῦτο μόνον διὰ λόγους ἐπιδημίας εἰς τὸ χωρίον, ἦτοι ἰλαρῶς, εὐλογίας, ὀστρακιάς κτλ., τότε ὁ ἕνας ἀγγελιοφόρος ἐπέστρεφεν εἰς τὸ χωρίον του καὶ εἰδοποιεῖ τὴν ὄμαδα ὅτι δὲν ἐδόθη ἡ ἄδεια καὶ ὅτι πρέπει νὰ κατευθυνθῇ ἡ ὄμας εἰς τὸ ἄλλο προσυμπεφωνημένον ὑπὸ τῶν δύο ἀγγελιοφόρων χωρίον, διὰ τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀναχωρήσει ὁ ἕτερος τῶν ἀγγελιοφόρων, διὰ νὰ ζητήσῃ καὶ ἐκεῖ τὴν ἄδειαν, καὶ εἰς τοῦτο πλεόν κατηυθύνετο ἡ ὄμας.

Εἰς περίπτωσιν δὲ, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ εἰς τὸ δευτέρον χωρίον δὲν ἐδίδετο ἡ ἄδεια διὰ τοὺς αὐτοὺς ὡς ἄνω λόγους, πρῶτα σπανιώτατον, τότε ἕνας κάτοικος ἐκ τοῦ δευτέρου χωρίου μετέβαινεν εἰς συνάντησιν τῆς ομάδος καὶ εἰδοποιεῖ αὐτὴν νὰ κατευθυνθῇ εἰς τὸ τρίτον χωρίον, εἰς τὸ ὁποῖον μετέβη ὁ δευτέρος ἀγγελιοφόρος τῆς ομάδος, διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν ἄδειαν. Σημειωτέον ὅτι οἱ ἀγγελιοφόροι ἦσαν ἐφιπποὶ καὶ ὄλοι οἱ ἄλλοι πεζοί.

Ἡ ὄμας φθάνουσα εἰς τὰ πρόθυρα ἐκάστου χωρίου ἐστάθμευεν ἐπ' ὀλίγον πρὸς ἀνάπαυσιν ἐκ τῆς πορείας καὶ κατόπιν, ἀνασυντασσομένων τῶν χορευτῶν, ἐσηματίεζε γραμμὴν κατ' ἄνδρα κατὰ παραγωγὴν (ὁ ἕνας ὀπισθεν τοῦ ἄλλου) καὶ μετὰ τὴν σπάθην εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα ἡμιψωμένην ἐπροχώρει μετὰ κανονικὸν βῆμα τῇ συνοδείᾳ τῶν ἡχων τῶν νταουλοζουρνάδων, εἰσῆρχετο ὅλη εἰς τὸ χωρίον καὶ κατηυθύνετο εἰς τὴν πλατείαν του, ὅπου ἡ χορευτικὴ ὄμας ἐξετέλει χορούς τινάς.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν χορῶν τούτων προσήρχοντο οἱ κάτοικοι, ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν διὰ νὰ περιεργασθοῦν τοὺς Ρουσαλήδες, ἄλλοι δὲ διὰ νὰ

παραλάβουν Ρουσαλῆδες πρὸς φιλοξενίαν. Ἐκαστος παρελάμβανε δύο ἢ τρεῖς Ρουσαλῆδες ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως καὶ τοῦ χώρου τῆς κατοικίας του, ὡς τοῦτο ἔκανόνιζον ὁ πρόεδρος τοῦ χωρίου, ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διδάσκαλος κατὰ τὴν ἀναγγελίαν ὅτι ἔρχεται ὁμάς Ρουσαλῆδων.

Τὴν πρώτην τῆς ἐπομένης ἡμέρας ἅπανα ἡ ὁμάς μετὰ τῶν φορηγῶν ζῶων κατόπιν τοῦ εἰδικοῦ προσκλητηρίου τῶν νταουλοζουρνάδων συνεκентρώνετο εἰς τὴν πλατείαν τοῦ χωρίου, ὁπόθεν ἤρχιζεν ὁ ἔρανος ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν διὰ χορῶν ὑπὸ τῶν χορευτῶν εἰς τὴν αὐτὴν ἐκάστης οἰκίας. Οἱ χοροὶ ἦσαν διαρκείας 5 - 8 λεπτῶν τῆς ὥρας δι' ἐκάστην οἰκίαν.

Οἱ χοροὶ τῶν Ρουσαλῆδων ἦσαν ιδιόρρυθμοὶ ἐγχώριοι, παρόμοιοι μετὸν ἑλληνικὸν χορὸν τὸν τσάμικον, ἦτοι πηδηκτοὶ μετὰ πολλῶν στριφογυρισμάτων.

Ἐκαστος χορὸς κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀργός, ἤσυχος, ὁμαλὸς καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐγίνετο γοργότερος, ζωηρότερος, περιπλοκώτερος καὶ κατέληγεν εἰς βίαιον, θορυβώδη μετὰ διαφόρων φωνασκιῶν, ἐπίπονον μετὰ πολλῶν στριφογυρισμάτων, γονυκλισιῶν καὶ ἀναπηδημάτων. Μετὰ τὸ τέλος ἐκάστου χοροῦ οἱ χορευταὶ ἐξέβαλλον μίαν παρατεταμένην φωνήν, συνάμα δὲ ἐκτύπων ἑλαφρῶς τὰ σπαθιά των διαδοχικῶς ὁ ἕνας μετὰ τοῦ ἄλλου ἀπὸ τοῦ πρώτου χορευτοῦ μέχρι τοῦ τελευταίου.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὀλιγολέπτου χοροῦ πρὸ ἐκάστης οἰκίας ἐγίνετο καὶ ἡ προαιρετικὴ συνεισφορὰ ὑπὸ τοῦ οἰκοδεσπότη εἰς εἶδος ἢ εἰς χρῆμα ἢ καὶ εἰς ἀμφοτέρα ἀναλόγως τῆς προαιρέσεως τοῦ οἰκοδεσπότη καὶ διὰ τοῦτο πλὴν τῶν φορηγῶν ζῶων ὁ ταμίης τῆς ὁμάδος ἐκράτει καὶ δίσκον εἰς τὰς χεῖρας του διὰ τὴν εἰς χρῆμα συνεισφορὰν.

Τὴν μεσημβρίαν ἐγίνετο διακοπὴ τῆς περιοδείας καὶ οἱ Ρουσαλῆδες ἐπήγαινον νὰ γευματίσουν εἰς τὰς οἰκίας, εἰς τὰς ὁποίας ἐφιλοξενήθησαν κατὰ τὴν προηγουμένην νύκτα ἢ εἰς ἄλλας οἰκίας. Μετὰ τὸ γεῦμα, γενομένου τοῦ τακτικοῦ προσκλητηρίου ὑπὸ τῶν νταουλοζουρνάδων, ἐσυνεχίζετο ἡ περιοδεία μέχρι καὶ τῆς τελευταίας οἰκίας τοῦ χωρίου, ἐν ἀνάγκῃ ἐσυνεχίζετο αὐτὴ καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν, ἐὰν τὸ χωρίον ἦτο μεγάλο καὶ ἡ ὁμάς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ περιέλθῃ ὅλας τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην.

Τὰ εἶδη, τὰ ὁποία συνεισφέρον οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων, ἦσαν σιτηρά, ὄσπρια, χοιρινὰ παστὰ κρέατα, ἀλλάντες (λουκάνικα), νήματα βαμβακερὰ ἢ μάλλινα, βάμβαξ, ἔριον, μικρὰ ζῶα κ.τ.λ.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἔρανου ἐκάστου χωρίου ἐγίνετο δημοπρασία διὰ πλειστηριασμοῦ τῶν ἐντὸς τοῦ χωρίου συλλεγέντων εἰδῶν, ὁπότε οἱ χωρικοὶ ἐπροθυμοποιούντο καὶ ἐφιλοτιμοῦντο ν' ἀγοράσουν ὅ,τι δῆποτε εἶδος, ἔστω καὶ εἰς τιμὴν ἀνωτέραν τοῦ κόστους. Τὸ προῖον τοῦ ἔρανου εἰς χρῆμα πλέον κατεμετρεῖτο ὑπὸ τῆς πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς καὶ παρεδίδοτο εἰς τὸν ταμίαν τῆς ὁμάδος, ὁ ὁποῖος κατεχῶρει τὸ ποσὸν εἰς τὸ βιβλίον του.

Ὁ ταμίαις, διὰ νὰ μὴ φέρῃ μαζί του πολλὰ χρήματα, τὰ παρέδιδεν εἰς τὸν ταμίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συμβουλίου τοῦ χωρίου, ὅπου ἐγένετο ὁ ἔξανος, παρουσία τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ προέδρου τοῦ χωρίου ἐκείνου καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς ὄλης περιουσίας τοῦ ἐράνου οἱ ταμίαι ἐκάστου χωρίου ἐπήγγαζον καὶ τὰ παρέδιδον εἰς τὸν ταμίαν τῆς πενταμελοῦς Ἐπιτροπῆς τῶν Ρουσαλήδων, ὁ ὁποῖος κατόπιν παρέδιδεν ὅλα τὰ χρήματα τοῦ ὄλου ἐράνου εἰς τὸν ταμίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συμβουλίου τοῦ χωρίου του, ἐὰν τυχὸν συνέπιπτε νὰ μὴ εἶναι οὗτος ταμίαις τῆς ἐκκλησίας.

Λογιστικὰ βιβλία καὶ ἀποδεικτικὰ δὲν ὑπῆρχον τότε, ἀλλὰ τὰ εἰς χρῆμα ποσὰ κατεχωροῦντο εἰς ἓν ἀπλοῦν τετράδιον οὐχὶ λεπτομερῶς, ἀλλὰ ἀπλῶς, ἀπὸ τὸ τάδε χωρίον εἰσεπράχθησαν τόσαι λίραι ἢ τόσα μετζίτια (ἀργυροῦν νόμισμα μεγέθους μεταλλίνου ταλλήρου ἀξίας εἴκοσι γροσίων, ἦτοι τότε 20 εἰκοσαλέπτων) καὶ τόσα γρόσια, ἀπὸ τὸ ἄλλο χωρίον τόσαι λίραι κ.ο.κ.

Ἐδῶ ὅμως δύναται νὰ σημειωθῇ ὅτι κατὰ τὰς τοιαύτης φύσεως ἐπιχειρήσεις καὶ διαχειρίσεις ὑπῆρχε τότε ἡ εὐσυνειδησία καὶ ἡ τιμιότης καὶ οὐτὸ οὐδέποτε παρετηρήθησαν καταχρήσεις ἢ καὶ σφετερισμοί.

Κατὰ τὴν ἀφίξιν τῆς ομάδος τῶν Ρουσαλήδων εἰς ἓν χωρίον δὲν ἀπεκλείετο νὰ ἀντικατασταθῶσι τὰ παλληκάρια, δηλαδὴ οἱ χορευταὶ τῆς ομάδος, ἐξ ὀλοκλήρου ἢ καὶ ἐν μέρει, ὑπὸ νέων τοῦ χωρίου, εἰς τὸ ὅποιον διενεργεῖτο ὁ ἔξανος καὶ τοῦτο, τὸ μὲν ἵνα ἀπαλλάξουν καὶ ἀνακουφίσουν τοὺς χορευτὰς τῆς ομάδος ἀπὸ τὴν κούρασιν, τὸ δὲ ἵνα σὺν τῇ βοηθειᾷ ταύτῃ χορεύσουν καὶ αὐτοὶ πρὸς ἐπίδειξιν τῆς ἱκανότητός των καὶ τῆς δεξιότητέας των εἰς τὸν χορὸν. Οὗτοι ὅμως δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι ν' ἀκολουθήσουν τὴν ομάδα καὶ εἰς ἄλλα χωρία, ἐκτὸς ἐὰν κανεὶς νέος αὐτοπροαιρέτως ἤθελε νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτήν, ὅποτε ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἔχη στολὴν ὁμοίμορφον μὲ τὴν τῶν Ρουσαλήδων, ἐνῶ εἰς τὸ χωρίον των ἠδύνατο νὰ χορεύσουν μὲ τὰς κοινὰς ἐνδυμασίας.

Ἡ ὁμάς τῶν Ρουσαλήδων μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀνά τὰ ὑπὸ τοῦ προγράμματος προβλεπόμενα χωρία περιουσίας τῆς ἐπέστρεφεν εἰς τὸ χωρίον τῆς τὴν πρῶταν τῶν Φώτων (6 Ἰανουαρίου) καὶ κατευθύνετο ἀμέσως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου τῆς, ὅπου μετὰ τὸν ἐκκλησιασμόν τῆς καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ ἅπαντα τὰ μέλη τῆς συνεκεντρῶνοντο πρὸ τῆς Ὁραίας Πύλης τῆς ἐκκλησίας καὶ μὲ κεκλιμένας τὰς κεφαλὰς των ἐν κατανύξει ἐλάμβανον τὴν εὐλογίαν τοῦ ἱερέως δι' ἰδιαιτέρας εὐχῆς καὶ κατόπιν ἐλάμβανον παρ' αὐτοῦ τὸν Μέγαν Ἀγιασμόν καὶ ἀπενέμοντο ὑπὸ τῶν συγχωριανῶν των αἱ προσήκουσαι εἰς αὐτοὺς εὐχαὶ καὶ τιμαί.

Ἡ ἱστορία τῶν Ρουσαλήδων δὲν ἔχει ἐξακριβωθῆ ἀπὸ ποίαν ἐποχὴν ἤρχισε. Καὶ ἡ τέλεισις τῶν Ρουσαλιῶν παλαιότερον ἦτο κατὰ πολὺ διαφορετικὴ.

Προϋτόνος ὅμως τοῦ χρόνου, ταῦτα διεμορφώθησαν, ἀπλοποιήθησαν

καὶ ἀπέβαλον τὸν ἀρχικόν των χαρακτῆρα καὶ τύπον, καθ' ὅσον τῶν παλαιότερων Ρουσαλήδων αἱ σπάθαι, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἀπαραιτήτως ἔπρεπε νὰ εἶναι πραγματικά, σιδηραῖ καὶ ὁ βραχυχρόνιος βίος τῶν δέκα ἡμερῶν ἦτο ὑπεροπτικός, ἐγωϊστικός καὶ πλήρης πεισμονῆς, ὡς ἐκ τούτου πολλακίς δύο ομάδες δύο χωρίων, συναντῶμεναι κατὰ τὴν περιόδόν των, συνεπλέκοντο πεισμόνως καὶ ἐχθρικῶς μέχρι σημείου ἐξοντώσεως τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν, τῆς ἀσθενετέρας εἰς ῥώμην καὶ γενναιότητα, ἢ ἀμφοτέρων τῶν ομάδων λόγῳ τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τοῦ πείσματος, ὡς τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν πλησίον διαφόρων χωρίων τῆς Μακεδονίας εὐρισκομένων νεκροταφείων αὐτῶν. Τοῦτο ἐλάμβανε χώραν ὡς ἐξῆς.

Ὅταν δύο ομάδες δύο χωρίων συνητηῶντο εἰς τι μέρος καθ' ὁδόν, μετὰ τὸν συνήθη χαιρετισμόν των «γεία σας παιδιὰ» ἕκαστη τούτων ἐζήτηε δίοδον διὰ νὰ περάσῃ, συνάμα δὲ προέτεινε νὰ ὑποκύψῃ ἢ μία εἰς τὴν ἄλλην καὶ νὰ περάσῃ κάτωθεν τῆς σπάθης τῆς ἄλλης.

Ἐὰν τότε μία ἐκ τούτων ἀντελαμβάνετο ὅτι εἶναι ἀριθμητικῶς εἰς παλληκάρια μικροτέρα ἢ καὶ ποιοτικῶς ὡς πρὸς τὴν γενναιότητα καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν παλληκαριῶν τῆς ὑποδεεστέρα, τότε αὕτη ἀναγκαστικῶς ἐδέχετο τὴν ἐξευτελιστικὴν ταύτην ταπεινώσιν, διότι ἔπρεπε ὅλα τὰ παλληκάρια τῆς νὰ περάσουν σκυμμένα κάτωθεν τῆς σπάθης τῆς ἄλλης ομάδος, ἢ ὅποια σπάθη ἐκρατεῖτο ὀριζοντίως ἐκ μὲν τῆς λαβῆς ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς, ἐκ δὲ τῆς αἰχμῆς ὑπὸ τοῦ ὑπαρχηγοῦ, πρᾶγμα πολὺ ὑποτιμητικὸν καὶ ἐξευτελιστικὸν διὰ τὴν ὑποχωροῦσαν ομάδα.

Ἐὰν ὅμως ἕκαστη τῶν ομάδων ἐθεώρει ἑαυτὴν ἱκανὴν νὰ ἀντιμετώπισῃ τὴν ἄλλην εἰς τὴν ὁμαδικὴν ξιφομαχίαν, ἐὰν δηλαδὴ ὁ ἐγωϊσμός, ἢ ὑπεροψία καὶ τὸ πείσμα δὲν ὑπεχώρουν εἰς τὰς παραλόγους ἀπαιτήσεις τῆς ἄλλης, τότε συνεπλέκοντο λυσσῶδῶς μὲ τοσοῦτον πείσμα καὶ μὲ τοσαύτην ὀρμὴν, ὥστε ἔφθινον μέχρι τελείας ἐξοντώσεως τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν ἢ ἀμφοτέρων τῶν ομάδων, μὲ τὸ τραγικὸν καὶ τρομακτικὸν ἀποτέλεσμα, ὥστε τὸ πέριξ τῆς συμπλοκῆς πεδίον τῆς μάχης νὰ καλυφθῇ ὑπὸ πλήθους πτωμάτων, τὰ ὅποια κατόπιν ἐθάπτοντο ὑπὸ τῶν συγγενῶν καὶ ὁμοχωρίων των οὐχὶ εἰς τὰ μόνιμα νεκροταφεῖα τῶν χωρίων των, ἀλλ' ἐκεῖ ὅπου συνήφθη ἢ μάχη καὶ τοιουτοτρόπως ἀπετέλει τὸ μέρος ἐκεῖνο ὀλόκληρον νεκροταφεῖον. Εἰς αὐτοὺς δὲν ἐψάλλετο οὐδεμίαν νεκρώσιμον ἀκολουθία, οὐδὲ καὶ ἐθάπτοντο μὲ ἱερέα, καθ' ὅσον ὁ τοιοῦτος θάνατος ἐθεωρεῖτο αὐτοκτονία.

Τοιαῦτα νεκροταφεῖα Ρουσαλήδων, τὰ ὅποια γνωρίζω ἐξ ἰδίας μου ἀντιλήψεω, ὑπάρχουν πλησίον τῶν ἐξῆς χωρίων τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας: εἰς Ἀξιούπολιν (Βοέμιτσαν), Εἰδομένην (Σέχοβον), Παρθένιον (Τσόχαλαρ) καὶ Νέγκορτσαν (πρότερον Τουρκία νῦν Σερβία).

Εἰς τὰς τοιαύτης φύσεως συμπλοκάς καὶ αἱματοχυσίας αἱ ἀρχαὶ δὲν ἐπενέβαινον οὔτε καὶ ἐπέβαλλον κυρώσεις ἢ συλλήψεις καὶ φυλακίσεις.



Ἀπὸ πολλὰ χρόνια καὶ ἐντεῦθεν οἱ Ρουσαλῆδες ἔπαυσαν νὰ συμπλέκονται καὶ διὰ τοῦτο αἱ σιδηραὶ σπάθαι ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ ξυλίνων καὶ κατὰ τὰς συναντήσεις των ἐκάστη ὁμὰς παρεμέριζεν αὐτοβούλως καὶ αὐτοπροαιρέτως καὶ συνδιελέγοντο φιλικώτατα, οἰκειότατα καὶ χαριέστατα, χωρὶς νὰ διακρίνη αὐτοὺς ὁ ἐγωιστικὸς καὶ ὑπεροπτικὸς χαρακτήρ.

Εἰς τὰς συμπλοκάς τῶν Ρουσαλῆδων δὲν ἐλάμβανον μέρος ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς ὁμάδος, ὁ ταμίας καὶ οἱ βοηθοί, ἦτοι οἱ ὀδηγοὶ τῶν φορητῶν ζώων, οἱ ὁποῖοι, μόλις ἀντελαμβάνοντο ὅτι θὰ ἐπέλθῃ σύρραξις τῶν δύο ὁμάδων, ἀμέσως ἀπεχώρουν ταχύτατα καὶ ἐπέστρεφον εἰς τὸ χωρίον των, ὅπου ἀνεκοίνουν τὸ θλιβερὸν γεγονὸς, ὅποτε ὅλοι οἱ κάτοικοι ἐβυθίζοντο εἰς βαρὺ πένθος, συγγενεῖς δὲ καὶ φίλοι τῶν παλληκαριῶν ἔσπευδον εἰς τὸν τόπον τῆς τραγωδίας, διὰ νὰ παραλάβουν τοὺς τραυματίας καὶ νὰ θάψουν τοὺς φονευθέντας.

Κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν πρὸς ταφὴν τῶν φονευθέντων προσελθόντων κατοίκων ἀμφοτέρων τῶν χωρίων δὲν ἐπήρχετο φιλονικία οὔτε καὶ ψυχρότης μεταξὺ αὐτῶν, ἀλλ' οἰκειότατα ἐξέφραζον τὰ συλλυπητήρια οἱ μὲν πρὸς τοὺς δέ, οὔτε πάλιν συνέβαινε νὰ κατηγορήσουν ἢ νὰ κακολογήσουν τοὺς τοιουτοτρόπως τελευτήσαντας νέους, ἀλλ' ἀπέδιδον τὸ γεγονὸς εἰς τὴν μοῖραν.

#### Η ΤΖΑΜΑΛΑ

ΚΟΥΔΟΥΝΑΡΑΙΟΙ, ΛΟΓΑΤΣΑΡΑΙΟΙ, ΜΠΑΜΠΟΓΓΙΟΥΡΟΙ, ΜΠΑΜΠΟΓΕΡΟΙ

Ἡ Τζαμάλα εἶναι ἔθιμον τῆς Θεσσαλίας, Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας. Παίζεται δις ἢ καὶ τρις τοῦ ἔτους, ἦτοι τὸ ἐσπέρας τῆς παραμονῆς τοῦ Νέου Ἔτους, τὸ Σάββατον τῆς Τυρινῆς, τὸ ἐσπέρας ἢ μίαν νύκτα τοῦ θέρους κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἄλωνισμοῦ.

Ἡ Τζαμάλα δὲν εἶχεν ἱερὸν ἢ φιλανθρωπικὸν σκοπόν, ἀλλ' ἀπλῶς διενεργεῖτο πρὸς ὄφελος τῶν παικτῶν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο διωργανοῦτο αὕτη ἀποκλειστικῶς ἀπὸ πρόσωπα τῆς κατωτάτης κοινωνικῆς τάξεως, ἦτοι τῶν ἀπορωτέρων κατοίκων ἑνὸς χωρίου, ἀντιθέτως πρὸς τὰ Ρουσαλία, τῶν ὁποίων τὰ μέλη ἀπετελοῦντο ἀπὸ πρόσωπα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως.

Ἐπηρετῶν ὡς διδάσκαλος εἰς διάφορα χωρία τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἐξωσχολικὴν μου δράσιν καὶ ὡς νεαρὸς τότε τὴν ἡλικίαν, ἦτοι κατὰ τὰ ἔτη 1903 - 1918, ἦτο ἐπόμενον νὰ συνάψω καὶ φιλικὰς σχέσεις μὲ νέους τῶν χωρίων, εἰς τοὺς ὁποίους κατὰ τὴν ὀργάνωσιν Τζαμάλας πρὸς ἐπιδεικτικωτέραν ἐμφάνισιν καὶ δι' ἐντυπωσιακοὺς λόγους ἔκαμνον καὶ σχετικὰς ὑποδείξεις εἰς τὰ μέλη αὐτῆς, διὰ νὰ φανῇ καὶ παρουσιασθῇ περισσότερον διασκεδαστικῆ. Συνεπῶς περιγράφομεν αὐτὴν μὲ ὅλας τὰς λεπτομερείας.

Ἡ Τζαμάλα διωργανοῦτο κατόπιν προσυνηνοήσεως τῶν ἐνδιαφερομένων, οἱ ὅποιοι ὄριζον τὴν ἡμέραν ἢ τὴν ἐσπέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἔπαιζον τὴν Τζαμάλαν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χρονικοῦ διαστήματος ἀπὸ τῆς προσυνηνοήσεως μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς διενεργείας τῆς Τζαμάλας τὰ μέλη αὐτῆς ἔκαμμον ὄλας τὰς προετοιμασίας, ἦτοι ἐξεύρισκον τοὺς παίκτας, συνεκέντρωνον κώδωνας αἰγοπροβάτων, ἐξεύρισκον τὰς ἐνδυμασίας τῆς σχετικῆς μεταμφιέσεώς των, τοὺς ὀργανοπαίκτας ἐγχορίου μουσικῆς, ὡς καὶ φορητὰ ζῶα διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἔρανου.

Ἀφοῦ συνεπληροῦντο ὄλαι αἱ προετοιμασίαι καὶ κατὰ προσδιορισθεῖσαν ἡμέραν, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἢ ὡς θὰ ἐλέγαμεν περὶ λύχνων ἀφάς, καὶ ἰδίως κατὰ πανσέληνον νύκτα, συνεκιντῶνοντο ὄλοι οἱ παίκται, ὡς καὶ οἱ ὀδηγοὶ μὲ τὰ φορητὰ ζῶα, εἰς προγενεστέρως ὀρισθὲν μέρος, ὅπου μετημφιέζοντο εἰς τὰ πρὸς τὴν Τζαμάλαν ἀρμόζοντα πρόσωπα καὶ ἤρχιζον τὴν ἀνὰ τὸ χωρίον ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν περιοδεΐαν των, ἀπὸ τὰς πρώτας ὥρας ἀκόμη τῆς νυκτός, διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ περιέλθουν ὄλας τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου.

Τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν Τζαμάλαν ἦσαν τὰ ἑξῆς:

1) Ἕνας νέος μετημφιέζετο καὶ ἐλάμβανε σχῆμα ὀαητικοῦ γέροντος μὲ παλαιὸν καὶ κατερρακωμένον ἔπανωφόριον, μὲ καμπούραν εἰς τὴν ῥάχιν του, μὲ λευκὰ μαλλιά καὶ λευκὴν γενειάδα, μὲ μαῦρον ἐκ δέρματος προβάτου κάλυμμα, ἔραμαμένον ὅπως καὶ ὡς ἔτυχε, μὲ μίαν παλαιὰν λινὴν ἢ δερματίνην σακκούλαν κρεμασμένην ἐκ τοῦ ὤμου, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε βάλει στάκτην, μὲ ἐν παμπάλαιον δισάκκιον, κρεμασμένον ἀπὸ τὸν τράχηλον ἐμπρὸς καὶ πίσω, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον ὀλίγα πίτυρα, μὲ μίαν δερματίνην ζώνην εἰς τὴν μέσην, ἔξωσμένην ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἔπανωφόριον, ἐκ τῆς ὁποίας ἐκρέμοντο ἀρκετοὶ κώδωνες διαφόρων ἤχων, μὲ παλαιὰ χωριάτικα τσαρούγια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐσύροντο διάφορα ῥάκη καὶ μὲν ἐν μακρῷ καὶ χονδρὸν ῥόπαλον, τὴν λεγομένην μαγκούραν, εἰς τὰς χεῖρας του.

2) Ἄλλος νέος μετημφιέζετο εἰς γοραῖαν γυναῖκα μὲ παλαιὸν κατερρακωμένον φόρεμα χωρικῆς, μὲ ἕνα μεγάλον μαῦρον καὶ παλαιὸν κεφαλόδεσμον εἰς τὴν κεφαλὴν, σχεδὸν κουκουλωμένην, μὲ ἄσπρα μαλλιά, μὲ χονδρὴν μαλλίνην ζώνην εἰς τὴν μέσην, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐμπεπηγμένην μίαν ῥόκαν μὲ ὀλίγον μαλλίον προσδεδεμένον εἰς αὐτήν, μὲ ἀδράχτιον εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα αὐτῆς, προσδεδεμένον ἀπὸ τὴν ῥόκαν μὲ ἐν χονδρὸν καὶ στερεὸν νῆμα, διὰ νὰ μὴ κόπτεται, προσποιομένην ὅτι γνέθει, μὲ μίαν πρόχειρον κούκλαν ἐκ παλαιῶν ὑφασμάτων τυλιγμένων, ὅπως καὶ ὡς ἔτυχεν, εἰς τὰς χεῖράς της, μὲ ἐν παλαιὸν λινὸν σακκίδιον, κρεμασμένον εἰς τὸν ὤμον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον ὀλίγα ῥάκη, ὡς δῆθεν σπάργανα τοῦ βρέφους, καὶ ἐν

ἄλλο, κρεμασμένον ἐκ τοῦ τραχήλου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε στάκτη.

3) \*Ἄλλος νέος μετημφιέζετο εἰς ὠραίαν φτιασιδωμένην χωριατοπούλαν, στολισμένην μὲ διάφορα πρόχειρα στολίδια, ὡς ὑποψηφίαν νύμφην.

4) \*Ἄλλοι νέοι, πέντε ἔξ τὸν ἀριθμόν, ἐνεδύοντο κομπῶς μὲ παλαιά, ἐννοεῖται, κοινὰ ἐνδύματα, ὡς ὑποψήφιοι γαμβροί.

5) \*Ἄλλοι νέοι ἐφόρουν δέρματα ἀγρίων καὶ ἡμέρων ζῴων καὶ ἐλάβανον σχήματα ὄνου, ἵππου, λύκου, ἄρκτου κ.τ.λ., οἱ ὁποῖοι καὶ ἐμιμοῦντο τὰς φωνὰς αὐτῶν.

5) \*Ἄλλοι νέοι ἐφόρουν παλαιὰς κοινὰς ἐνδυμασίας καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ ὀδηγοὶ τῶν φορητῶν ζῴων, ἤτοι τεσσάρων ἵππων, εἰς τὰ σάγματα τῶν ὁποίων εἶχον προσδέσει καταλλήλως σάκκους, καλάθια, δοχεῖα διὰ λάδι καὶ βούτυρον.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς ὅλης αὐτῆς προετοιμασίας ἤρχιζεν ἡ περιοδεία ἀνὰ τὸ χωρίον ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν. Ὅλη αὐτὴ ἡ συνοδεία ἠκολουθεῖτο ὑπὸ πλήθους περιέργων χωρικῶν χάριν διασκεδάσεως, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν πάντοτε οἱ ἴδιοι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἀλλὰ ἄλλοι ἔφευγον καὶ ἄλλοι ἤρχοντο. Ἐφευγον μὲν, ὅταν ἡ Τζαμάλα ἀπεμακρύνετο ἀπὸ τὰς κατοικίας των, ἤρχοντο δὲ ἄλλοι, ὅταν ἡ Τζαμάλα ἐπλησίαζε πρὸς τὰς κατοικίας των.

Κατὰ τὴν ἀφίξιν τῆς Τζαμάλας εἰς τὴν αὐτὴν μιᾶς οἰκίας ἐγένετο πανδαιμόνιον ἀπὸ φωνὰς ἀνθρώπων, ζῴων, κωδωνίσματα, ἀναμιννυόμενα μετὰ τῶν ἤχων τῆς ἐγχορίου μουσικῆς τῶν νταουλοζουρνάδων ἢ τοῦ ἀσκαύλου (γάιδας), ὡς ἔειψ.

\*Ὁ γέρον ἐτρεχε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ μὲ ἀνασχωμένον καὶ σειόμενον τὸ ῥόπαλον, διὰ νὰ προφυλάξῃ τὴν μονάκριβον καὶ πολυαγαπημένην κόρην του, τὴν ὁποίαν οἱ ὑποψήφιοι γαμβροὶ προσεπάθουν νὰ ἀπαγάγουν, ἀπειλῶν αὐτοὺς μὲ ἀνάρθρους καὶ δυσνοήτους λέξεις καὶ φωνὰς, σειῶν τὸ ῥόπαλον εἰς τὸν ἀέρα καὶ ῥίπτων στάκτην πρὸς αὐτούς.

\*Ἡ κόρη ἔτρεχε καὶ αὐτὴ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἢ πρὸς τοὺς γονεῖς της μὲ φωνὰς τρόμου, ζητοῦσα τὴν προστασίαν αὐτῶν, καὶ οὗτοι εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς φωνῆς της ἔτρεχον εἰς βοήθειάν της, ῥίπτοντες στάκτην ἐναντίον τῶν μνηστήρων καὶ κυνηγοῦντες αὐτούς, ὁ μὲν γέρον μὲ τὸ ῥόπαλον, ἡ δὲ γραιῖα μὲ τὴν ῥόκαν της.

Τῆς γραιῖας ἡ μεγαλύτερα ἐνασχόλησις ἦτο νὰ περιποιῆται τὸ βρέφος της, τὸ ὁποῖον ἐνανούριζεν εἰς τὴν ἀγκάλην της, καὶ προσποιουμένη τὴν φωνὴν κλαίοντος βρέφους ἐπλησίαζε πρὸς τὴν οἰκοδέσποιαν, ἡ ὁποία εὐρίσκειτο ἤδη εἰς τὴν ἐξώθρην τῆς οἰκίας πρὸς προὔπάντησιν τῆς Τζαμάλας καὶ ἠρώτα τὴν γραιῖαν, διατί κλαίει τὸ βρέφος, καὶ ἐκεῖνη ἀπάντηε ὅτι εἶναι ἄρρωστο καὶ νησικὸ καὶ ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ ἱατροῦ πρέπει νὰ φάῃ δυναμωτικὴν τροφήν, ἥτοι αὐγά, βούτυρο, κοτιόπουλο, κρέας, λουκάνικα

κ.τ.λ. καὶ τοιουτοτρόπως ὑπενθύμιζεν εἰς τὴν οἰκοδέσποιαν τὸ τί ἔπρεπε νὰ προσφέρει. Ταῦτα τὰ εἶδη προσέφερον προθυμότητα, ὅσοι τῶν κατοίκων εἶχον τοιαῦτα.

Οἱ ὑποψήφιοι γαμβροὶ ἔτρεχον καὶ αὐτοὶ δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ εἴρουν εὐκαιρίαν νὰ ἀπαγάγουν τὴν κόρην, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἕκαστος προσεπάθει νὰ ἀποτρέψῃ τὴν μελετωμένην ἀπαγωγὴν, καθόσον ἕκαστος ἐζήτει αὐτὴν διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ὁπότε συνήπτοντο πόλεμοι καὶ ψευδεῖς μονομαχίαι μεταξύ των, διὰ νὰ ἐπιδείξουν τοιουτοτρόπως τὴν ἀνδρείαν εἰς τὴν κόρην καὶ ἐκλέξῃ ἓνα ἐξ αὐτῶν κατὰ τὴν κρίσιν της, ὅχι μόνον τὸν ὠραιότερον, ἀλλὰ καὶ τὸν γενναιότερον. Ἡ ἀπαγωγή ὅμως δὲν ἐπραγματοποιεῖτο λόγῳ τῆς ἀγρύπνου φρουρήσεως τῆς κόρης ὑπὸ τῶν γονέων της.

Τὰ ζῶα, δηλαδή, ἡ ἄρκτος, ὁ λύκος, ὁ ὄνος, τὸ ἄλογον κ.τ.λ. εἰς μίαν ἄκραν τῆς αὐλῆς ἐμούγκριζον, οὐρλιαζον, ὠγκάνιζον καὶ ἕκαστον προσεπάθει νὰ κατασπαράξῃ τὸ ἄλλο. Ἐν ἐνὶ λόγῳ μέσα εἰς τὴν αὐλήν, ὅπου ἔδιδε τὴν παράστασιν ἡ Τζαμάλα, ἐγίνετο πανδαιμόνιον, ἐγίνετο ἓνας θόρυβος ἐκκωφαντικὸς καὶ ἀναστατάωσις τῶν πάντων.

Κατὰ τὴν παράστασιν ταύτην, ἡ ὁποία δὲν διήρκει περισσότερον τῶν 5 - 7 λεπτῶν τῆς ὥρας ἐντὸς τῆς αὐλῆς ἐκάστης οἰκίας, ἐδίδετο τὸ φιλοδώρημα ὑπὸ τῶν ἐνοίκων τῆς δεχομένης τὴν ἐπίσκεψιν οἰκίας. Τὰ φιλοδώρηματα ταῦτα, ὡς ἐλέχθη, παρείχοντο εἰς εἶδη, ὡς π.χ. σίτον, κριθὴν, ἀραβόσιτον ποσότητος μῖας ἢ καὶ περισσοτέρων ὀκάδων, ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως καὶ γενναιοδωρίας ἐκάστου οἰκοδεσπότη ἢ οἰκοδεσποίνης, ἄλευρον, βάμβακα, μαλλίον, παστὰ χοιρινὰ κρέατα, λουκάνικα, βούτυρον, αὐγά, τυρὶ κ.τ.τ. Ὅλα αὐτὰ τὰ εἶδη ἐποθετοῦντο ἕκαστον εἰς ἰδιαίτερον σάκκον, καταλλήλως προσδεδεμένον εἰς τὸ σάγμα ἐνὸς τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προσληφθέντων ζῶων ἢ εἰς δοχεῖα καὶ καλάθια. Τὰ ζῶα ταῦτα, τρία ἢ τέσσαρα, ὠδηγοῦντο ὑπὸ τριῶν ἢ τεσσάρων μελῶν τῆς ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον οὐδεμίαν μεταμφίεσιν, ἀλλ' ἀπλῶς ἔφερον τὰς συνήθεις καθημερινὰς των ἐνδυμασίας.

Ὅταν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς περιοδείας τῆς Τζαμάλας ἀνὰ τὸ χωρίον ἐγέμιζον οἱ σάκκοι ἐνὸς τῶν φορητῶν ζῶων ἀπὸ τὰ συλλεγόμενα εἶδη, τότε μετεφέρετο τὸ φορτίον αὐτὸ εἰς ὠρισμένον οἶκημα, ὅπου ἐξεφορτώνετο καὶ τὸ ζῶον ἐπανεφέρετο πάλιν εἰς τὴν περιοδείαν, διὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν συλλογὴν εἰδῶν, ὡς καὶ πρότερον. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τὸ πρὸς ἐκφόρτων ζῶον ἀντικαθίστατο ὑπὸ ἄλλου ἐκ τῶν ἐν ἐφεδρεῖα τελούντων, ἵνα μὴ διακοπῇ ἡ περιοδεία καὶ νὰ μὴ χάνεται καιρὸς μετὰ τὴν ἀναμονὴν τοῦ ἐκφορτωνομένου ζῶου. Τοῦτο ἐπανελαμβάνετο πολλάκις μέχρι τέλους τῆς περιοδείας.

Ἡ Τζαμάλα ἐσυνέχιζε καὶ ἐξηκολούθει τὴν περιοδείαν της καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός. Ἐὰν τὸ χωρίον εἶχε πολλὰς οἰκίας καὶ ἡ Τζαμά-

λα δὲν προελάμβανε νὰ περιέλθῃ ὄλας, τότε τὴν χαραυγὴν διέκοπτε τὴν περιοδεῖαν καὶ ἀνεχώρει ἕκαστος εἰς τὴν οἰκίαν του, διὰ νὰ ἀναπαυθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας ἐκ τῆς κοπιώδους ταύτης ἐργασίας. Κατὰ τὴν ἐπομένῃν νύκτα ἡ Τζαμάλα ἐσυνέχιζε τὴν περιοδεῖαν της μὲ τὸν ἴδιον τρόπον μέχρις ἐξαντλήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἰκιῶν.

Τὰ ὑπὸ τῆς γρᾶις συλλεγόμενα εἶδη, ἦτοι αὐγά, βούτυρον, ὡς καὶ τὰ ἄλευρα καὶ λουκάνικα, τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν Τζαμάλαν παρεσκευάζοντο εἰς φαγητὰ καὶ πίττας καὶ ἔτρωγον ὅλοι μαζί οἱ λαβόντες μέρος εἰς αὐτὴν καὶ διεσκέδαζον ὅλην ἐκείνην τὴν ἡμέραν.

Τὰ ἄλλα εἶδη, ἦτοι τὸν σίτον, τὴν κριθήν, ἀραβόσιτον κ.τ.τ., τὰ ἐξέθετον εἰς δημοπρασίαν, τὰ ἐπώλουν καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν χρήματα τὰ ἐμοίραζον μεταξὺ τῶν καὶ ἐλάμβανεν ἕκαστος ἴσην μερίδα. Ἰση μερὶς χρημάτων ἐδίδετο καὶ δι' ἕκαστον τῶν φορητῶν ζῶων. Τοιοιτοτρόπως ἔληγεν ἡ περίοδος τῆς Τζαμάλας.

Ἐπῆρχε καὶ ἄλλου εἶδους Τζαμάλα τύπου Ρουσάλῃδων, ἄνευ ὁμως τῶν διατυπώσεων τῶν Ρουσάλῃδων. Οἱ χορευτοὶ αὐτῆς ἐφόρουν μὲν φουστανέλλαν εὐζώνου, ἄνευ ὁμως σπαθῶν. Αὕτη διωργανοῦτο ὑπὸ τῆς σχολικῆς ἐφορείας ἢ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν σχολικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ταμείων ἢ καὶ ὑπὸ ἐντίμων καὶ εὐυπολήπτων προσώπων διὰ φιланθρωπικοῦς σκοποῦς. Ἡ τοιαύτη Τζαμάλα διενεργεῖτο καὶ ἐπαίζετο κατὰ τὰς ἀπογευματινὰς ὥρας 3·7.30' μᾶς Κυριακῆς τοῦ θέρους κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀλωνισμοῦ καὶ μόνον ἐντὸς τοῦ χωρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγίνετο ὁ τοιοῦτος προαιρετικὸς ἔρανος.

#### ΕΘΙΜΑ ΠΑΛΑΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Ὅμιλοῦντες περὶ γάμου θὰ ἐκθέσωμεν μόνον τὸν ὑπὸ τῶν ἐθίμων καὶ τῆς συνηθείας καθιερωμένον τρόπον τελέσεως αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους.

Τὰ περὶ τοῦ γάμου ἔθιμα, παραλαμβανόμενα παρὰ τῶν προγόνων καὶ μεταδιδόμενα ἀπὸ τῆς μιᾶς γενεᾶς εἰς τὴν ἄλλην, σὺν τῷ χρόνῳ μετεβάλλοντο, ἐτροποποιοῦντο καὶ ἀπεβάλλοντό τινα ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐθεωροῦντο ὡς περιττὰ καὶ ἄλλα ὡς μὴ προσαρμοζόμενα πρὸς τὰς τῆς νεωτέρας ἐποχῆς συνθήκας τοῦ συρμού.

Τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου ἦσαν σχεδὸν τὰ αὐτὰ καθ' ὅλην τὴν Μακεδονίαν.

Τὰ ἔθιμα ὁμως, τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ περιγράψωμεν κατωτέρω, ἐφηροῦντο μέχρι τοῦ 1912 εἰς τὰ ἐξῆς χωρία τῶν περιφερειῶν Θεσσαλονίκης καὶ Γιαννιτσῶν μὲ τὰς παλαιὰς καὶ νέας ὀνομασίας τῶν Βραχιά (παλ. ὄνομ. Καϊλί), Ἄδενδρον (Κιριτζιλάρ), Παρθένιον (Τσοχαλάρ), Νέα Χαλκηδῶν (Γιαλιατζίκ), Κουφάλια (Κουφάλοβον), Ἄθυρα (Μπόζετς), Ἄγ.

Πέτρος (Πέτροβον), Πολύπετρον (Κοσίνεβον), Στίβα (Κονίκοβον), Ραχώνα (Ράμελ), Λειβαδίτσα, Πέλλο (Ἄγ. Ἀπόστολοι) καὶ Μικρὸ Μοναστήρι (Ζορμπάς).

Τὰ ἔθιμα τοῦ ἀρραβῶνος καὶ τοῦ γάμου δὲν θὰ ἠδύνατο ποτὲ νὰ περιγράψῃ κανεὶς μὲ τόσας λεπτομερείας ἐκ πληροφοριῶν διαφόρων προσώπων, μὲ ὅσας λεπτομερείας περιγράφομεν ταῦτα ἐν τῇ παρουσίᾳ πραγματείας, ἐὰν αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν παρηκολούθει ὄχι μόνον ἓνα ἀρραβῶνα ἢ ἓνα γάμον, ἀλλὰ πολλοὺς τοιοῦτους.

Τοιαύτη εὐκαιρία μοὶ ἐδόθη, ὅταν ὑπηρετοῦσα ὡς διδάσκαλος εἰς τὰ χωρία Βραχιὰν (Καίλι) Θεσσαλονίκης 1903 - 1905 καὶ εἰς Παλαιὰν Πέλλαν (Ἁγίους Ἀποστόλους) Γιαννιτσῶν 1916 - 1931, ὅπου εἰς μὲν τὴν Παλαιὰν Πέλλαν, ἐπειδὴ, λόγῳ τοῦ ἐπαγγέλματος, ἤμην περισσότερον συμπαθῆς καὶ εἶχα μεγαλυτέραν ἐπιρροὴν εἰς τοὺς κατοίκους, μοὶ ἀνετέθη νὰ διαπραγματευθῶ συνοικεῖσιον καὶ ἐχρημάτιστα προξενητῆς τοῦ Ἰωάννου Θεοδώρου Τζαφτάνη μετὰ τῆς Ἑλένης Γεωργίου Μυσίρκου τὸ 1920, τοῦ Νικολάου Παπαδημητρίου Μούντση μετὰ τῆς Παναγιώτας Δημητρίου Καραγιάννη τὸ 1921, τοῦ Κωνσταντίνου Λαζάρου Τζάκρη μετὰ τῆς Πασχαλίνας Μποζίνου Καραγιάννη τὸ 1922 καὶ τοῦ Θωμᾶ Γεωργίου Τζαφτάνη μετὰ τῆς Χριστίνης Διονυσίου Στόλη τὸ 1923, ὅποτε παρηκολούθησα ὅλας τὰς περιπτώσεις καὶ ὅλας τὰς φάσεις τοῦ γάμου ὄχι μόνον ὡς προξενητῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς συνδαιτημῶν εἰς τὰ συμπόσια, καλούμενος δι' ἰδιαιτέρας καὶ τιμητικῆς προσκλήσεως, διὰ νταουλοζουρνάδων, ὡς κατωτέρω περὶ γάμου θὰ ἴδωμεν.

Εἰς δὲ τὴν Βραχιὰν παρηκολούθησα γάμους τῆς θυγατρὸς τοῦ οἰκοδεσπότου τῆς κατοικίας μου Δημητρίου Γεωργάκη, τῆς Εὐαγγελῆς, μετὰ τοῦ Σωτηρίου Δημητρίου Ζίγκα, τοῦ γείτονος καὶ φίλου μου Σταύρου Δημητρίου Καραβίδα μετὰ τῆς Ἑλένης Παπαϊωάννου καὶ ἄλλων φίλων μου.

### Ἐο ἀρραβῶν.

Ἐο σημερινὸς τρόπος τῆς συνάψεως ἀρραβῶνος εἶναι πολλὴν διαφορετικὸς τοῦ τῆς παλαιότερας ἐποχῆς, καθόσον ὁ σημερινὸς ἀρραβῶν γίνεται κατόπιν δημιουργίας ἐρωτικῶν αἰσθημάτων ἐνὸς νέου καὶ μιᾶς νεάνιδος, οἱ ὅποιοι πρῶτον γνωρίζονται, συνδέονται ἐρωτικῶς καὶ κατόπιν τελοῦν αὐτὸν τῇ συγκαταθέσει τῶν γονέων ἀμφοτέρων τῶν νέων ἐκ τῶν ὑστέρων.

Κατὰ τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν ὁ ἀρραβῶν ἐγένετο οὐχὶ δι' αἰσθηματικοῦ ἔρωτος, ἀλλὰ κατόπιν ἐπιλογῆς τῆς νεάνιδος ἢ τοῦ νέου ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῶν καὶ διὰ προξενητοῦ, ἥτοι μεσάζοντος προσώπου, τὸ ὅποιον διεπραγματεύετο περὶ τοῦ συνοικεσίου. Καὶ τότε ἐγένετο ὁ ἀρραβῶν ὡς ἐξῆς.

Οἱ γονεῖς, οἱ ὅποιοι εἶχον υἱὸν ἔχοντα πλέον ἡλικίαν διὰ γάμον, ἐφρόντιζον διὰ τὴν ἐξεύρεσιν μιᾶς νεαρᾶς κόρης ἀναλόγου ἡλικίας μὲ τὸν ὑποψήφιον, σχετικῶς εὐεῖδη καὶ μὲ καλὰ προτερήματα, ἥτοι ἐργατικὴν, σε-

μνήν καὶ ἠθικὴν, ἐν ἐνὶ λόγῳ προοιωνίζομένην μίαν καλὴν οἰκοκυράν.

Τότε οἱ γονεῖς ἐξεύρισκον κατάλληλον καὶ ἐπιτήδειον πρόσωπον, συγγενῆ ἢ ἔχοντα φιλικὰς σχέσεις μὲ τούς γονεῖς τῆς κόρης, τὸν λεγόμενον προξεντήν, τὸν ὁποῖον ἐξουσιοδότην προφορικῶς, ἵνα μεσολαβήσῃ καὶ διαπραγματευθῆ μετὰ τῶν γονέων τῆς ἐκλεκτῆς διὰ τὸν μελετώμενον ἀρραβῶνα. Ὁ προξεντῆς ἐλάμβανε καὶ ἀμοιβήν, ἢ ὅποια εἶχε καθιερωθῆ εἰς ἐν ζεύγος ὑποδημάτων, τὴν ὁποίαν ἀμοιβὴν ἐλάμβανε μόνον, ὅταν ἐπετύγχανεν ὁ ἀρραβῶν καὶ κατὰ τὴν τέλεισιν τοῦ γάμου.

Ἐὰν ὁ προξεντῆς κατώρθωνε νὰ φέρῃ εἰς αἴσιον πέρας τὰς περὶ τοῦ ἀρραβῶνος διαπραγματεύσεις, δηλαδὴ ἂν κατώρθωνε νὰ καταπέσῃ τούς γονεῖς τῆς κόρης νὰ δεχθοῦν τὸ ὑπὸ διαπραγμάτευσιν συνοικέσιον, ἐφ' ὅσον καὶ αὐτοὶ θὰ εἶχον τὴν γνώμην, ὅτι ὁ προτεινόμενος ὑποψήφιος γαμβρός ἦτο καὶ αὐτὸς ἐκ καλῆς οἰκογενείας καὶ μὲ καλὰ προτερήματα, τότε προέβαινον εἰς τὸν ἐν λόγῳ ἀρραβῶνα.

Ὅταν ἐπετυγχάνετο ἡ συμφωνία, ἢ ὅποια πολλάκις παρουσίαζε πολλὰς δυσκολίας καὶ πολλὰς διστακτικότητας ἐκ μέρους τῶν γονέων τῆς νέας καὶ ἐλάμβανε πολλὰς ἀναβολὰς, τότε ὁ προξεντῆς ἐκοινοποιεῖ εἰς τοὺς ἐντολοδόχους γονεῖς τὸ εὐχάριστον γεγονός τῆς καλῆς ἐκβάσεως τῶν διαπραγματεύσεων καὶ τῆς συμφωνίας, ἢ ὅποια ἐπετεύχθη κατόπιν πολλῶν ἀγώνων, καὶ παρελάμβανε παρ' αὐτῶν τὰ διὰ τὸν ἀρραβῶνα προοριζόμενα ἀντικείμενα ὡς πρῶτα σημεῖα τοῦ ἀρραβῶνος, ἦτοι ἐν μικρὸν χρυσοῦν φλωρίον καὶ ἐν ἀργυροῦν τοιοῦτον, προσοδευμένα δι' ἐρυθρὰς μεταξωτῆς κλωστῆς εἰς μικρὰν ἀνθοδέσμην ἐξ ἐνὸς μικροῦ κλωνίσκου γαρυφαλλέας, ἕνα μεταξωτὸν κεφαλόδεσμον (φακιόλι ἢ μανδήλαν), ἔθετεν αὐτὰ ἐντὸς δίσκου, κεκαλυμμένου δι' ἐρυθροῦ ἢ λευκοῦ πέπλου (τούλι), καὶ ἐπιδεικτικῶς μετέβαινε εἰς τὴν οἰκίαν τῆς κόρης, ὅπου τὰ παρῆδιδεν εἰς αὐτὴν παρουσίᾳ τῶν γονέων καὶ οἰκείων τῆς. Ἐκεῖ προσεφέρετο εἰς τὸν προξεντήν, τούς γονεῖς καὶ λοιποὺς παρευρισκομένους ἑακὴ μετὰ κουφέτων καὶ ὄλοι ἠῦχοντο εἰς τοὺς τοιουτοτρόπως συνδεομένους διὰ τοῦ ἀρραβῶνος μελλονύμφους πλέον διαφόρους εὐχάς.

Μετὰ τὸ κέρασμα ὁ προξεντῆς παρελάμβανε ἄλλα σημεῖα, ὡς δῶρα ἐκ μέρους τῆς κόρης, ὡς ἐν μανδήλιον, ἐν ζεύγος καλσῶν πλακειῶν ὑπὸ τῆς κόρης, καὶ μὲ τὸν ἴδιον τρόπον μετέφερεν αὐτὰ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ μέλλοντος γαμβροῦ, ὅπου τὸ ἐσπέρας παρτίθητο δεῖπνον εἰς τὸν προξεντήν καὶ τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ.

Παλαιότερον, ἦτοι πρὸ τοῦ 1910, τὰ σημάδια τοῦ ἀρραβῶνος δὲν ἐτοποθετοῦντο ἐπάνω εἰς δίσκον, ἀλλ' εἰς μικρὸν ὑφαντὸν μάλλινον καὶ πολύχρωμον σακκίδιον (εἶδος σάκκας μαθητοῦ), τὸ ὁποῖον ὁ προξεντῆς ἐκρέμα εἰς τὸ ἄκρον μῖας ξυλίνης ράβδου, τὴν ὁποίαν ἐτοποθετεῖ εἰς τὸν ὄμον του καὶ ἐπιδεικτικῶς τὰ μετέφερεν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς κόρης καὶ κατόπιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ νέου, ὡς ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν.

Κατὰ τὰς διαδρομὰς τοῦ προξενητοῦ, μετάβασιν καὶ ἐπιστροφὴν του εἰς τὰς οἰκίας τῶν νέων, οὗτος ἐδέχτο διαφόρους εὐχὰς τῶν διαβατῶν καὶ τῶν ἐνοίκων τῶν παραπλευρώς τοῦ δρόμου εὐρισκομένων οἰκιῶν.

Μετὰ τὸν ἀρραβῶνα καὶ μέχρι τῆς τελέσεως τοῦ γάμου ἀντηλλάσσαντο κατὰ καιροὺς καὶ ἄλλα δῶρα εἰς φλωριά καὶ ρουχισμόν.

Ἡ ἡμέρα τοῦ γάμου προσδιορίζετο πάλιν διὰ τοῦ προξενητοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν ἡμέραν τοῦ ἀρραβῶνος μέχρι τοῦ γάμου ἦτο ὁ σύνδεσμος μεταξὺ τῶν δύο οἰκογενειῶν. Ὁ προσδιορισμὸς αὐτὸς ἐγένετο τοῦλάχιστον εἴκοσιν ἡμέρας πρὸ τοῦ γάμου, ἀφοῦ ἐκ τῶν προτέρων προεμελεῖατο.

### Ὁ γάμος.

Εἰς τὴν περιφέρειαν, τῆς ὁποίας πραγματευόμεθα τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου, καθὼς καὶ εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Μακεδονίαν, ἐπικρατεῖ καὶ μέχρι σήμερον ἡ συνήθεια, ἡ νύμφη νὰ ἐγκαθίσταται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ καὶ σπανίως ὁ γαμβρὸς εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης καὶ τοῦτο μόνον, ὅταν αὕτη τυγχάνῃ μοναχοκόρη.

Δύο ἢ τρεῖς ἀδελφοὶ νυμφευόμενοι δὲν ἀποχωρίζονται ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ πατρὸς ἄνευ σοβαρᾶς τιнос αἰτίας καὶ τοῦτο, διότι ἡ γεωργικὴ οἰκογένεια ἔχει ἀνάγκη πολλῶν ἀτόμων διὰ τὰς διαφόρους καὶ πολλαπλᾶς γεωργικὰς ἐργασίας. Ὅλοι οἱ νυμφευθέντες ἀδελφοὶ μετὰ τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων τῶν συγκατοικοῦν, συνεργάζονται καὶ συντρῶγουν εἰς μίαν κοινὴν τράπεζαν ἢ εἰς δύο, ὡσὰν νὰ ἀποτελοῦν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πολυμελῆ οἰκογένειαν. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον βλέπει κανεὶς εἰς μίαν οἰκίαν νὰ εὐρίσκονται 10 - 15 ἄτομα ἢ καὶ περισσότερα ἀκόμη.

Ἀφοῦ καθορίζετο ἡ ἡμέρα τοῦ γάμου, αἱ προετοιμασίαι δι' αὐτὸν ἤρχιζον ὀκτὼ ἡμέρας πρὸ αὐτοῦ, ἦτοι ἀπὸ τὴν προηγουμένην Κυριακὴν, ὡς ἑξῆς :

### Κυριακή.

Τὴν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς καὶ περὶ ὥραν 9 π.μ. μία τῶν γυναικῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ γαμβροῦ, μήτηρ, ἀδελφή, νύμφη, θεία κ.τ.λ. περιήρχετο ὄλους τοὺς συγγενεῖς, πλησιεστέρους φίλους, γείτονας καὶ προσεκάλει τὰς ἀνυπᾶνδρους θυγατέρας ἢ ἀδελφὰς αὐτῶν, ἵνα προσέλθουν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ καὶ ἀρχίσουν τὰς προετοιμασίας διὰ τὸν γάμον. Αἱ προσκληθεῖσαι νεάνιδες προθυμότατα ἐδέχοντο νὰ προσφέρουν τὰς σχετικὰς ὑπηρεσίας καὶ ἐλέγοντο παρὰνυμφοί. Τὸ αὐτὸ ἐγένετο καὶ ἐκ μέρους τῆς νύμφης εἰς τοὺς δικούς της συγγενεῖς, φίλους καὶ γείτονας.

Περὶ ὥραν 12 - 1 μεσημβρινὴν συνεκεντρῶνοντο ὅλοι αἱ προσκληθεῖσαι νεάνιδες εἰς τὰς οἰκίας τῶν νεονύμφων καὶ παρτίθετο εἰς αὐτὰς γεῦμα.

Μετὰ τὸ γεῦμα παρεδίδετο εἰς τὰς παρὰνύμφους ποσότης σίτου πρὸς



καθαρισμόν, ὁ ὁποῖος θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ σιτόρουζον (μπλιγούρι) διὰ τὸν γάμον. Ὁ καθαρισμὸς οὗτος διήρκει καθ' ἕλον τὸ ἕτερον ἡμισυ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἀνεχώρουν διὰ τὰς οἰκίας των.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ καθαρίσματος τοῦ σίτου αἱ παρὰ νυμφοὶ τραγουδοῦσαν διάφορα τραγούδια σχετικὰ μὲ τὸν γάμον. Πολλὰ τῶν τραγουδιῶν τούτων εἶχον περισυλλέξει. Δυστυχῶς ὁμως κατὰ τὰς μετακομίσεις μου καὶ λόγῳ τῶν πολέμων ἀπωλέσθησαν ταῦτα καὶ οὕτως ἡ πραγματεία μου αὕτη παρουσιάζει ἓν κενόν, τὸ ὁποῖον καθιστᾷ αὐτὴν ὄχι τόσον ζωντανήν.

Λιὰ νὰ συντελέσω ὁμως εἰς τὸν πλουτισμόν, τὴν συμπλήρωσιν κενῶν καὶ τὴν ἀρτιωτέραν βελτίωσιν τοῦ ἔργου μου καὶ διὰ νὰ ἱκανοποιήσω τὴν περιέργειαν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἀναγνωστῶν, ἐμερίμνησα τώρα ἐσχάτως νὰ περισυλλέξω μερικὰ ἀπὸ αὐτά, ἀπὸ ὅσα δηλαδὴ ἡ γεροντικὴ μνήμη εἰς τὰ ἀπύθμενα βίβη της συνεκράτησε καὶ διέσωσε, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι ἐλάχιστα ἐκ τῶν παλαιότερων γυναικῶν ἀπέμειναν καὶ ἐξ αὐτῶν ἐλάχιστα ἐνθυμοῦνται μερικοὺς στίχους ἀπὸ ὄρισμένα τραγούδια, πολλὰ τῶν ὁποίων κατηγορήθησαν καὶ ἀπλοποιήθησαν.

Ὡς ἐλέχθη, τὰ ἔθιμα τοῦ ἀρραβῶνος καὶ τοῦ γάμου εἶναι ἀπὸ χωρία ξενοφάνων κατοίκων, ὅπου ὁμιλεῖται τὸ ἀνάμεικτον γλωσσικὸν ἰδιῶμα, τὸ κακῶς ἐπικαλούμενον «σλανομακεδονικὴ γλῶσσα», συνεπῶς καὶ τὰ τραγούδια, τὰ ὁποῖα παραθέτομεν εἰς τὰς οἰκίας θέσεις των, εἶναι μεταφρασμένα ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ τούτου ἰδιώματος εἰς τὴν ἐλληνικὴν.

Οἱ σκοποὶ (τὸ τραγούδιμα) τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν εἶναι ἰδιόρρυθμοι, ἀργοὶ καὶ μὲ παρατεταμένην φωνήν, διὰ τοῦτο δὲν ἔχουν οὔτε ἰσοσυλλάβους στίχους, οὔτε ἰσοστίχους στροφάς, οὔτε καὶ ὁμοιοκαταληξίαν, ὄχι μόνον ὡς μεταφρασμένα, ἀλλ' οὔτε καὶ ὡς αὐταῦσια ἐν τῇ ἐξῆγη γλώσσῃ.

#### Δευτέρα.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἀπὸ πρωῆς ἀκόμη προσερχόμενα αἱ παρὰ νυμφοὶ ἤρχιζον γενικὴν καθαριότητα τῆς ὅλης κατοικίας τοῦ γαμβροῦ. Αὐταὶ καθ' ἑκάστην πρωΐαν καὶ μέχρι τελέσεως τοῦ γάμου προσήρχοντο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, ἐξετέλουν διαφόρους ἐργασίας καὶ ὑπηρεσίας καὶ καθ' ἑκάστην ἑσπέραν ἀνεχώρουν διὰ τὰς οἰκίας των. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐγίνετο καὶ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης ὑπὸ τῶν παρὰ νυμφῶν της.

Πῶς ἐγίνετο ἡ καθαριότης.

Αἱ κατοικίαι τῶν χωρίων, ὡς γνωστόν, εἶναι ἀγροικίαι μονώροφοι, ἰσόγειοι καὶ ἄνευ σανιδωτῶν πατωμάτων, αἱ περισσότεραι δ' ἐξ αὐτῶν δὲν εἶχον δι' ἀσβέστου ἐπάλειψιν καὶ ἐπίχρισιν, ἀλλὰ διὰ πηλοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἀσβεστοεχρίοντο, ἀλλὰ ἐπεχρίοντο διὰ ρευστοποιημένου χώματος, ὡς ὁ χυλὸς τῆς ἀσβέστου, τὰ δὲ δάπεδα αὐτῶν ἐπηλείφοντο διὰ πηλοῦ. Ὅθεν τὴν πρωΐαν τῆς Δευτέρας ὁ γαμβρὸς ἐξεύγνε μίαν ἱππά-

μαξαν ἢ βοϊδάμαξαν, ἐπέβαινον εἰς αὐτὴν αἱ παράνυμοι καὶ ἐπήγαινον ἕξω τοῦ χωρίου εἰς μέρος, ὅπου ὑπῆρχε κατάλληλον χῶμα διὰ τὸν χωματοχορισμόν. Ἐκεῖ ὁ μὲν γαμβρὸς ἔσκαπτε τὸ χῶμα, αἱ δὲ παράνυμοι μὲ λεκάνας ἐφόρτωνον τοῦτο ἐπὶ τῆς ἀμάξης, συνοδεύουσαι τὴν ἐργασίαν ταύτην μὲ διάφορα τραγούδια, μὲ γέλωτας καὶ ἀστεϊσμούς.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν ἐκ τῆς ἔξοχῆς ἔξεφόρτωνον τὸ χῶμα καὶ κατόπιν ἐπήγαινον εἰς τὴν βρύσιν ἢ εἰς πηγάδιον ἢ καὶ εἰς ὑπάρχον ἐκεῖ πλησίον ὀνάκιον καὶ παρελάμβανον νερὸ μὲ κάδους ἢ βαρέλια, φορτωμένα εἰς τὴν ἀμαξαν, διὰ τὸν σχηματισμὸν χυλοῦ μὲν διὰ τὴν ἐπίχρισιν τῶν τοίχων, πηλοῦ δὲ διὰ τὴν ἐπάλειψιν τῶν δαπέδων τῆς ὅλης οἰκίας. Μετὰ τὴν παρασκευὴν τῶν χειρῶδων τούτων ἐπεδίδοντο εἰς τὰς σχετικὰς ἐργασίας τῆς ἐπιχρίσεως καὶ ἐπαλείψεως. Ἡ ἐργασία αὕτη ἐγίνετο καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας τῆς Δευτέρας ἢ καὶ τῆς Τρίτης ἀκόμη.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην πᾶς μὴ ἀνήκων εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ γαμβροῦ καὶ μὴ ἔχων σχέσιν τινὰ μὲ τὴν ἐν λόγῳ καθαριότητα, ἀλλ' ἔχων ὑπόθεσιν τινα μὲ τὸν οἰκοδεσπότην, ἐρχόμενος εἰς τὴν αὐτὴν τῆς οἰκίας ἐκείνης ἐπιλείφετο μὲ κατάλληλον καὶ ἐπιτήδειον τρόπον ὑπὸ μιᾶς τῶν παράνυμφων εἰς τὸ πρόσωπον διὰ χυλοῦ χῶματος καὶ τοιουτοτρόπως ἐδημιουργοῦντο γέλωτες, ἀστεῖσμοὶ καὶ πειράγματα ἐν πλήρει γνώσει τοῦ παθόντος διὰ τοὺς εἰς βάρος τοῦ ἀστεῖσμοῦς κ.λ.π.

Δὲν παραλείπομεν νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα ὅτι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν προετοιμασιῶν καὶ μέχρι τέλους τοῦ γάμου ἢ τροφοδότησις τῶν παράνυμφων, ἀρρένων καὶ θηλέων κατὰ τὸ πρόγευμα, γεῦμα καὶ δεῖπνον, ἐγίνετο εἰς βάρος τοῦ γαμβροῦ. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν παράνυμφων ἀμφοτέρων τῶν φύλων δυνατὸν νὰ ἔφθανε μέχρι τῶν τριάκοντα, ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων τοῦ γαμβροῦ.

Οἱ ἄρρενες παράνυμοι ἔξετέλουν διαφόρους ἐργασίας, ὡς π.χ. ἐπήγαινον εἰς τὸν μύλον νὰ ἀλέσουν σίτον διὰ τὸν ἄρτον τοῦ γάμου καὶ τὴν διατροφήν αὐτῶν, ἐφρόντιζον διὰ τὰ καυσόξυλα κ.τ.λ.

Αἱ αὐταὶ ἐργασίαι καὶ αἱ αὐταὶ διατυπώσεις ἐγίνοντο καὶ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης. Ἐκεῖ ἀνεπλήρωνον τὸν γαμβρὸν εἰς τὰς ἐργασίας του ὁ πατήρ, ἀδελφός, γαμβρὸς, θεῖος κ.τ.λ.. Ἡ θητεία τῶν παράνυμφων τῆς νύμφης διήρκει μέχρι τῆς ἐσπέρας τῆς Κυριακῆς τοῦ γάμου.

#### Τ ρ ί τ η.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἡ ἐργασία ἦτο συνέχεια τῆς προηγουμένης ἡμέρας ἢ καὶ τῆς Κυριακῆς ἀκόμη, ἦτοι καθάρισμα σίτου ἢ ἐπίχρισις τοίχων. Ὡσαύτως ἐγίνετο καὶ τὸ ἄλεσμα τοῦ σιτορύζου (πλιγουριοῦ) δι' εἰδικῶν πρὸς τοῦτο μυλοπετρῶν χειροκινήτων, ὅποτε οἱ μὲν ἄρρενες παράνυμοι ἤλεθον τὸν σίτον, αἱ δὲ θήλεις ἐκοσκίνιζον τὸ ἄλεθὲν σιτορύζον,

διὰ νὰ διαχωρισθῇ τὸ χονδροκομμένον, τὸ ὁποῖον θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὸ πλιγούρι, ἀπὸ τὸ ψιλοκομμένον, τὸ ὁποῖον, διὰ νὰ μὴ ἀχρηστευθῇ, ἐδίδετο εἰς τὰ ζῆα ὡς πίτυρα. Καὶ ἡ ἐργασία αὐτὴ συνωδεύετο μὲ τραγοῦδια τοῦ γάμου.

#### Τετάρτη.

Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἀπὸ πρωΐας 8-9 π.μ. προσήρχοντο γυναῖκες συγγενῶν, φίλων, γειτόνων καὶ γνωστῶν τοῦ γαμβροῦ, προσκομίζουσαι ἐκάστη μικρὰν ποσότητα, μιᾶς ὀκάς περίπου, καθαροῦ ἀλεύρου ἐκ σίτου κοσκινισμένου καὶ ἤρχιζον τὸ ζύμωμα τῶν προσκλητηρίων κουλουριῶν. Πρὸς τοῦτο συνεκεντρώνοντο ὅλαι αἱ προσεληθοῦσαι γυναῖκες εἰς τὸ εὐρυχωρότερον δωμάτιον τῆς οἰκίας, ὅπου πρόσεκομίζοντο καὶ ἐτοποθετοῦντο εἰς τὸ μέσον τρεῖς σκάφαι ζυμωτήρες, εἰς ἐκάστην τῶν ὁποίων ἐτίθετο ἀναλόγως τῆς χωρητικότητός της ποσότης κοσκινισμένου καθαροῦ ἀλεύρου ἐκ σίτου ἐκ τοῦ ἀλεσθέντος τὴν προηγουμένην ἡμέραν ὑπὸ τῶν ἀρρένων παρανύμφων, ὡς ἐλέχθη.

Τότε προσῆγον ἓν παιδίον πέντε μέχρι ὀκτὼ ἐτῶν ἐκ τῶν πλησιεστέρων συγγενῶν ἢ γειτόνων, τὸ ὁποῖον νὰ ἔχη καὶ τοὺς δύο γονεῖς του ἐν τῇ ζωῇ καὶ ἐκ πρώτου γάμου αὐτῶν. Τὸ παιδίον τοῦτο τῇ προτροπῇ καὶ τῇ ὀδηγίᾳ τῶν γυναικῶν ἀντήλλασε μὲ τὴν χούφταν του ἄλευρον καὶ ἐκ τῶν τριῶν ζυμωτήρων ἐναλλάξ, ἤτοι ἐλάμβανεν ἄλευρον μὲ τὴν χούφταν του ἐκ τοῦ πρώτου ζυμωτήρος καὶ τὸ ἔρριπτεν εἰς τὸν δεύτερον, κατόπιν ἐκ τοῦ δευτέρου εἰς τὸν τρίτον καὶ ἐκ τοῦ τρίτου εἰς τὸν πρῶτον κ.ο.κ. Τοῦτο ἐπανελαμβάνετο τρεῖς φορὰς, οὕτως ὥστε ἐξ ἐκάστου ζυμωτήρος ἐλαμβάνετο τρεῖς φορὰς ἄλευρον καὶ ἔρριπτετο εἰς ἕκαστον τρεῖς φορὰς ἐκ τῶν ἄλλων. Μετὰ ταῦτα δι' ἑνὸς κροντήρος ἔχυνον νερὸ ἀνὰ τρεῖς φορὰς εἰς ἕκαστον ζυμωτήρα καὶ κατόπιν ἀνακάτευσον ὀλίγον τὸ νερὸ ἐκεῖνο μὲ τὸ ἄλευρον μὲ ἓνα κλάδον τριανταφυλλέας καὶ τέλος ἀνελάμβανον νὰ ζυμώσουν τὰ ἐντὸς τῶν ζυμωτήρων ἄλευρα τρεῖς νεάνιδες ἐκ τῶν παρανύμφων.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ζυμώματος τῶν προσκλητηρίων κουλουριῶν ἐψάλλετο τὸ ἑξῆς τραγοῦδι.

*Ἀπὸ νέοι ἀρραβωνιάσθησαν  
μὲ τὸ πρῶτο κοίταγμα  
φενγαλέο στὸ πηγάδι.  
Καιρὸ νὰ κοιταχθοῦν  
ἀπ' Ἀνατολῆς μέχρι Λύσης.  
Κὶ ἐκεῖ ποδὸ βιάζονταν,  
ἐκεῖ ξεχάσθησαν,  
ὡς πον ἡ στάμνα γέμισε  
καὶ τὸ βούλωμα πάγωσε.*

Ἐφοῦ παρεσκευάζετο τὸ ὄλον φύραμα τῆς ζύμης καὶ τῶν τριῶν ζυμωτήρων, ἐγίνετο καὶ ὁ ἐξῆς ἀστεϊσμός. Ἐκ τοῦ ζυμωτήρος ἀφῆρετο ὅλη ἡ ζύμη καὶ ἀφήνετο ἐντὸς αὐτῆς μικρὰ ποσότης, μιᾶς ὀκάς περίπου, ἡ ὁποία ἠχρηστεύετο κατόπιν, ἐνεπηγνύετο εἰς αὐτὴν κατακορύφως ἐκ τῶν ἄκρων καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ἐν οἰονδήποτε ἀργυροῦν νόμισμα καὶ προετρέποντο αἱ ἄγαμοι νεάνιδες νὰ καθίσουν (ἢ μία βεβαίως κατόπιν τῆς ἄλλης) πλησίον τοῦ ζυμωτήρος γονατισταί, μὲ ὀπισθάγκωνα τὰς χεῖρας, νὰ κύψουν καὶ νὰ ἀρπάξουν τὸ νόμισμα διὰ τοῦ στόματος. Κατὰ τὴν προσπάθειαν ὁμοῦς ἐκάστης νεάνιδος, ὅπως ἀρπάξῃ τὸ νόμισμα, μία τῶν γυναικῶν ἐπίεξε τὴν κεφαλὴν τῆς νεάνιδος πρὸς τὰ κάτω καὶ τοιουτοτρόπως ὄχι μόνον ἐματαιοῦτο τὸ ἀρπαγμα τοῦ νομίσματος, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἐγίνετο πρόξενος γελώτων καὶ χλευασμοῦ ὄλων τῶν παρισταμένων γυναικῶν καὶ νεανίδων, διότι τὸ πρόσωπόν της ἐγέμιζεν ἀπὸ ζύμην καὶ ἐγίνετο ἀγνώριστος ὡς καρνάβαλος. Τὸ κατὰ τὸν τοιοῦτον τρόπον ἀρπαγμα τοῦ νομίσματος ἐπετυγχάνετο μόνον ὑπὸ δύο ἢ τριῶν νεανίδων, τῶν ἐπιτηδαιότερων.

Τὸ παιγνίδιον τοῦτο εἶχε τὴν σημασίαν, ὅτι δῆθεν ἐκείνη ἡ νεάνις, ἡ ὁποία θὰ κατώρθωνε νὰ ἀρπάξῃ τὸ νόμισμα, θὰ ἐνυμφεῖτο ἐνωρίτερον τῶν ἄλλων. Εἰς τὴν νεάνίδα ὁμοῦς, ἡ ὁποία εἶχεν ἡλικίαν κάπως μεγαλύτεραν τῶν ἄλλων καὶ τῆς κεκανονισμένης πρὸς γάμον, τὴν λεγομένην γεροντοκόρην, αἱ γυναῖκες ἐχαρίζοντο κατὰ τὴν προσπάθειαν τοῦ ἀρπάγματος τοῦ νομίσματος καὶ ἐπίεζον τὴν κεφαλὴν της οὐχὶ εἰς κατάλληλον στιγμήν, οὕτως αἱ γυναῖκες ἐφαίνοντο δῆθεν ἀδέξια καὶ ἀνίκανοι νὰ ματαιώσουν τὸ ἀρπαγμα, ἐνῶ τοῦναντίον ἡ γεροντοκόρη ἐπεδείκνυεν ἐπιδειξιοτήτα, ἵνα τοιουτοτρόπως μὴ ἀφήσουν αὐτὴν εἰς τὴν ἀπόγνωσιν καὶ τὴν ἀπελπισίαν περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ὑπανδρεύσεως.

Μετὰ τὸ παιγνίδιον καὶ τὸν ἀστεϊσμόν τοῦτον ἐγίνετο ἡ παρασκευὴ τῶν κολουριῶν ὑφ' ὄλων τῶν γυναικῶν καὶ νεανίδων καὶ κατόπιν παρτίθετο γεῦμα εἰς αὐτάς, κατὰ τὸ ὅποιον ἔρρεεν ἀφθόνως ὁ οἶνος.

Μετὰ τὸ γεῦμα ἐπηκολούθει χορὸς καρναβαλιστικὸς ἢ Τζαμάλας, καθόσον τὴν πενθεράν, ἥτοι τὴν μητέρα τοῦ γαμβροῦ, ἢ ἐλλείψει τοιαύτης τὴν νύμφην του, ἥτοι σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ του, ἢ ἀδελφὴν του ἢ καὶ θεῖαν του ἀκόμη, τὴν ἐστόλιζον αἱ γυναῖκες καὶ κατόπιν ἀλληλοεστολιζόντο ἢ μία μὲ τὴν ἄλλην μὲ διάφορα ἀντικείμενα, ἥτοι κώδωνας προβάτων, πατήτρας τοῦ ἀργαλειοῦ, σάρωθρα, πλεξούδας κρομμυδίου ἢ σκόρδου κ.τ.λ., ὁπότε ἐγίνετο πανδαιμόνιον ἀπὸ γέλωτας, φωνασκίας καὶ ἀστεϊσμοῦς καθ' ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς συνοικίας τοῦ γάμου καὶ μάλιστα κατόπιν τῆς οἰνοποσίας, καθόσον ἐκ περιεργείας ἢ καὶ οἰκειότητος ἔπαυε πᾶσα λοιπὴ ἐργασία τῶν ἐνοίκων τῆς συνοικίας καὶ συνεκεντρώνοντο εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ γαμβροῦ καὶ συνδιεσκέδαζον. Τοῦτο βεβαίως δὲν διήρκει περισσότερον τῶν δύο περίπου ὥρων, ὁπότε οἱ μὲν περίεργοι καὶ περίοικοι ἀνεχώρουν διὰ

τὰς ἐργασίας των, αἱ δὲ παράνυμφοι ἐπεδίδοντο εἰς τὸ ψήσιμον τῶν κουλουριῶν.

Καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τοῦ ψησίματος αἱ παράνυμφοι ἔψαλλον διάφορα τραγούδια, σχετικὰ μὲ τὸν γάμον, καὶ τοιουτοτρόπως ὁ γάμος ἢ κοινῶς ἢ χαρὰ ἀπέβαινε χαρμόσυνος καὶ μὲ ὄλην τὴν κυριολεξίαν τῆς λέξεως χαρά.

Καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τῆς περιόδου τοῦ γάμου, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους αὐτοῦ καὶ καθ' ὥρας ἢ ἡμέρας μὴ καθοριζομένας, διάφορα πρόσωπα, προσερχόμενα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ ἢ καὶ τῆς νύμφης δι' ἀτομικὰς τῶν ὑποθέσεις, ἐλάμβανον προσφερόμενα ἑακὴν καὶ κουφέτα καὶ ἀπηύθυνον διαφόρους εὐχὰς εἰς τοὺς μελλονύμφους, εἰς εὐόδωσιν τοῦ γάμου καὶ τῆς στέψεως, εὐζωΐαν, ἀγάπην, ὁμόνοιαν κ.τ.λ. καὶ σχετικὰς εὐχὰς διὰ τὰς παράνυμφους.

### Πέμπτη.

Κατὰ τὰς προμεσημβρινὰς ὥρας τῆς ἡμέρας ταύτης αἱ παράνυμφοι ἐπεδίδοντο εἰς διαφόρους προετοιμασίας τοῦ γάμου. Τὸ ἀπόγευμα περὶ ὥραν 3 μ.μ. ἐφόρουν τὰ εορτάσιμα φορέματά των καὶ ἐξήρχοντο ἀνὰ τὸ χωρίον, διὰ νὰ ἐπιδώσουν τὰ προσκλητήρια κουλούρια. Ἡ δὲ ἐπίδοσις αὐτῆ ἐγένετο κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον.

Ἐξ ἀφοῦ, ὡς ἐλέγχθη, ἐνεδύνοντο τὰς εορτινὰς τῶν ἐνδυμασίας καὶ ἐστολιζοντο μὲ διάφορα τεχνητὰ ἄνθη εἰς τὰς κεφαλὰς των, τὰ ὅποια καταλλήλως προσέδενον μὲ μεταξωτὸν λεπτότατον φακιόλιον (κεφαλόδεσμον), καθὼς καὶ μὲ ἄλλα μεταξωτὰ διαφόρων χρωμάτων φακιόλια, τὰ ὅποια ἐκρέμων ἐκ τῆς μιᾶς γωνίας των ἀπὸ τὴν ζώνην εἰς τὰ πλάγια τοῦ σώματός των, ἦτοι δύο, τρία ἢ καὶ τέσσαρα ἀκόμη τοιαῦτα φακιόλια εἰς ἐκάστην πλευρὰν, μετὰ ταῦτα ἐτάσσοντο κατὰ δυάδας, ἐλάμβανεν ἐκάστη δυὰς ἀνὰ ἓν μέγα λινὸν μανδήλιον, καταλλήλως προσδεδεμένον κατὰ τὰς δύο γωνίας τῆς αὐτῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἐν σχήματι σακκιδίου, πλήρες κουλουριῶν καὶ κρατοῦσαι αὐτὸ ἐξήρχοντο ἀνὰ τὸ χωρίον καὶ ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν ἐπέδιδον ἀνὰ ἓν κουλούριον εἰς ἐκάστην οἰκογένειαν ὄλου τοῦ χωριοῦ. Ἐὰν τὸ χωρίον εἶχε πολλὰς οἰκογενείας, τότε ἐπέδιδον μόνον εἰς τὰς συγγενικὰς καὶ φιλικὰς, ὡς καὶ ὅλης τῆς γειτονίας, ἀσκέτως ἂν δὲν ὑπῆρχε μετὰ τοῦ γαμβροῦ καὶ αὐτῶν συγγενική τις σχέσις. Ἡ πρόσκλησις ἐγένετο μὲ τὰς ἑξῆς φράσεις: «Διαβιβάζομεν τοὺς χαιρετισμοὺς τοῦ κ. τάδε (καὶ ἐλέγετο τὸ ὄνοματεπώνυμον τοῦ γονέως τοῦ γαμβροῦ), ὁ ὁποῖος σᾶς παρακαλεῖ νὰ τιμήσητε τὸν γάμον τοῦ υἱοῦ του καὶ παρευρεθῆτε εἰς δεῖπνον τοῦ Σαββάτου καὶ Κυριακῆς ἐσπέρας, ὡς καὶ εἰς γεῦμα τὴν μεσημβρίαν τῆς Κυριακῆς τοῦ γάμου». Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐγένετο καὶ ἡ πρόσκλησις ἐκ μέρους τῆς νύμφης ὑπὸ τῶν παράνυμφων αὐτῆς.

## Π α ρ α σ κ ε υ ῆ

Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν αἱ μὲν παράνυμφοι ἐπεδίδοντο εἰς διαφόρους προετοιμασίας τοῦ γάμου, ὡς εἰς συγκέντρωσιν πιάτων, πηρουσιῶν, ἑκακοπιτηριῶν καὶ ἄλλων χρησίων διὰ τὸν γάμον εἰδῶν, οἱ δὲ παράνυμφοι ἐφρόντιζον διὰ τὴν προμήθειαν τροφίμων, ἦτοι κρέατος, δρυΐνης, φασιλιῶν κ.τ.λ., ὡς καὶ διὰ τὰ καυσόξυλα πρὸς παρασκευὴν τῶν φαγητῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον οἱ παράνυμφοι προσεκάλουν ὄλους τοὺς νέους τῶν συγγενῶν καὶ φίλων, οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον τὰ φορητὰ των ζῶα καὶ ἐπήγαινον εἰς τὸ πλησιέστερον δάσος καὶ ἔφερον 25 - 30 φορτία ξύλων εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ.

Τὸ ἐσπέρας ὁ γαμβρὸς παρέθετε πλοσυσιπάρωχον δεῖπνον εἰς τοὺς παράνυμφους, ἄρρενας καὶ θήλειαι, καὶ τοὺς ἐγένετο ἰδιαιτέρα περιποίησις καὶ τιμὴ, καθόσον εἰς τὴν τράπεζαν παρετίθεντο διάφορα ἐπιδόρπια καὶ ἔρρεν ἀφθόνως ὁ οἶνος.

## Σ ά β α τ ο ν

Κατὰ τὰς προμεσημβρινὰς ὥρας αἱ μὲν παράνυμφοι ἐπεδίδοντο εἰς διαφόρους προετοιμασίας διὰ τὸν γάμον, ὡς σιδέρωμα τῶν ἐνδυμάτων τοῦ γαμβροῦ, προητοίμαζον τὰ δῶρα διὰ τὴν νύμφην, τὰ δῶρα τῶν συγγενῶν τοῦ γαμβροῦ, τὰ ὅποια ἐδώριζεν ἡ νύμφη κατὰ τὴν ἀφίξιν της εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, τὰ δῶρα τῶν συγγενῶν τῆς νύμφης, ὡς καὶ τὰ ἀναγκαίου ἄντικείμενα διὰ τὴν στέψιν, οἱ δὲ παράνυμφοι ἐφρόντιζον διὰ τὴν ἐξεύρεσιν ἵππων διὰ τὸν γαμβρὸν καὶ τὴν νύμφην, διὰ τὸν κουμπάρον καὶ ὑποκούμπαραν, ὡς καὶ ἀμάξας διὰ τὰς παράνυμφους καὶ τὴν προῖκα τῆς νύμφης.

Τί ἐγένετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κουμπάρου; Αὐτὸς ἀπὸ τῆς πρωΐας ἀκόμη ἔστηνεν εἰς τὴν ἐξώθυρον τῆς οἰκίας του ἢ εἰς ἔμφανές μέρος τῆς αὐλῆς τῆς οἰκίας του τὸ φλάμπουρον (σημαίαν τοῦ γάμου), τὸ ὅποιον ἦτο ἐν μέγα λινὸν χρωματιστὸν μανδήλιον, διακεκοσμημένον διὰ σταφίδων ἐρραμένων δι' ἐρυθροῦ μεταξωτοῦ νήματος σταυροειδῶς ἀπὸ γωνίας εἰς γωνίαν καὶ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κοντοῦ ἀντὶ σταυροῦ ἔφερεν ἐν μῆλον ἐμπηγμένον καὶ ἐπικεκολλημένον μὲ φύλλον χρυσοῦ.

Μετὰ μεσημβριαν καὶ ἀμέσως μετὰ τὸ γεῦμα αἱ παράνυμφοι ἐν εορτασίῳ ἐνδυμασίᾳ, ὡς καὶ κατὰ τὴν Πέμπτην, περιήρχοντο καὶ ἄλλιν ὅλας τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου καὶ προσεκάλουν τοὺς κατοίκους διὰ δευτέραν φορὰν μὲ τὰς ἰδίας φράσεις, αὐτὴν τὴν φορὰν ὅμως ἀντὶ κουλουριῶν μία τῶν παράνυμφων ἐκράτει ἐν πῆλινον καινουργὲς κροντήριον, τὸ ὅποιον εἰς τὸν λαιμόν του εἶχε προσδεδεμένον δι' ἐρυθρᾶς μεταξωτῆς κλωστῆς ἐν ἀργυροῦν νόμισμα μετὰ μικροῦ κλωνίσκου γαυφάλλου. Τοῦτο περιεῖχε ἑκατὴν

μὲ ὀλίγην ζάχαριν, διὰ νὰ γλυκίζη, σημαίνουσαν, νὰ ἔχουν οἱ μελλόνυμφοὶ βίον ὁμαλὸν καὶ εἰρηνικόν. Ἄλλα δύο ἢ τρεῖς ἐκράτουν ἀνὰ ἓν ὄρακο-τήριον καὶ ἐκέρων τοὺς προσκαλουμένους.

Τὸ ἀπόγευμα, μίαν ὥραν πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, προσήρχοντο οἱ ὀργανοπαῖκται, κατὰ προτίμησιν ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νταουλοζουρνάδες, ὁπότε ἤρχιζον οἱ χοροὶ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ γαμβροῦ ὑπὸ τῶν παρανύμφων καὶ ἄλλων νέων καὶ νεανίδων.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χοροῦ ἐγένετο καὶ τὸ ξύρισμα τοῦ γαμβροῦ κατ' οἶκον, τὸ ὁποῖον συνωδεύετο μὲ διάφορα σχετικὰ τραγούδια.

Μίαν ὥραν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου οἱ παράνυμφοι καὶ τῶν δύο φύλων καὶ ὀργανοπαῖκται μαζὶ ἐπήγαινον εἰς τὰς οἰκίας τοῦ κουμπάρου, τοῦ προέδρου τῆς Κοινότητος (τοῦ Κοτζάμπαση) καὶ ἄλλων προυχόντων τοῦ χωρίου, τοὺς παρελάμβανον ἓν πομπῇ καὶ παρατάξει διὰ τὸ δεῖπνον κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς παρανύμφους ἔπαιρνε τὸ κροντήριον μετὰ ἑακῆς καὶ ἓν ὄρακοπότηρον, ἄλλος ἔπαιρνε ἓνα πιάτο μὲ κουφέτα καὶ ὄλοι μαζὶ οἱ ἄλλοι παράνυμφοι καὶ ὀργανοπαῖκται χορεύοντες καὶ φωνασκοῦντες χαρμωσύνως ἐπήγαινον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ προέδρου τῆς Κοινότητος, τοῦ προσέφερον ἑακὴν ἐκ τοῦ κροντηρίου καὶ προσεκάλουν αὐτὸν εἰς τὸ δεῖπνον. Ὁ πρόεδρος πίνων τὴν ἑακὴν ἀπηύθυνε διαφόρους εὐχὰς διὰ τοὺς μελλονύμφοις κ.τ.τ. Ταυτοχρόνως οἱ ὀργανοπαῖκται ἔπαιζον ἓνα ἢ δύο σκοπούς, τοὺς λεγομένους ἀμανέδες, ὁπότε ὁ πρόεδρος ἐφιλοδώρει αὐτούς. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀμανέδων ἡ κόρη ἢ ἡ νύμφη ἢ μία κόρη τῶν συγγενῶν τοῦ ἐκέρνα τοὺς ἐπισκέπτας αὐτοὺς μὲ τὸν δίσκον πλήρη ὄρακοπότηρίων μετὰ ἑακῆς καὶ ἓνὸς βάζου γλυκοῦ. Κατόπιν τούτου ἀνεχώρουν συναποκομίζοντες καὶ τὸν πρόεδρον καὶ ὠδήγουν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ ἓν πομπῇ, ὡς καὶ πρότερον, μετὰ χορῶν κ.τ.λ. Ἀφοῦ ἄφηνον τὸν πρόεδρον ἐκεῖ, ἀμέσως ἀνεχώρουν διὰ τὴν παραλαβὴν ἄλλων ἐπισήμων προσώπων τοῦ χωρίου, τὰ ὁποῖα προσεκάλουν καὶ παρελάμβανον μὲ τὸν ἴδιον τρόπον.

Ἡ πρόσκλησις καὶ ἡ παραλαβὴ τοῦ κουμπάρου ἐγένετο τελευταίως καὶ μετὰ τὴν πρόσκλησιν τῶν ἄλλων ἐπισήμων, οὗτος δὲ κατὰ τὴν ἀναχώρησιν ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ παρελάμβανε καὶ τὸ φλάμπουρον καὶ τὸ παρέδιδεν εἰς ἓνα ἐκ τῶν παρανύμφων καὶ ἐχορησιμοποιεῖτο πλέον εἰς ὅλας τὰς κινήσεις καὶ συνοδείας.

Τὸ φλάμπουρον κατὰ τοὺς χοροὺς ἐκράτει πάντοτε ὁ ἐκάστοτε ὀδηγὸς τοῦ χοροῦ, εἴτε ἄρρην ἢ το εἴτε θῆλυς, ὄρθιον καὶ ἔσειεν αὐτὸ παντοιοτρόπως.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν προσκλήσεων τοῦ προέδρου, ἐπισήμων καὶ κουμπάρου προσήρχοντο καὶ ἄλλοι προσκεκλημένοι εἰς τὸ δεῖπνον.

Μετὰ τὴν προσέλευσιν τοῦ κουμπάρου παρετίθετο δεῖπνον εἰς πάντας καὶ ἐγένετο τὸ συμπόσιον, τὸ ὁποῖον πολλάκις παρετείνετο καὶ μέχρι τῆς 2ας

ῶρας μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Κατὰ τοῦτο ὁ οἶνος ἔρρεεν ἀφθόνως καὶ ἡ οἰνοποσία ἐγένετο τῇ συνοδείᾳ τῶν ὀργάνων, καθόσον ἐν τῷ μεταξὺ προσήρχοντο οἱ ὀργανοπαίχται καὶ ἔπαιζον διαφόρους ἀμανέδες. Ὅταν δὲ ἐδίδετο τὸ σύνθημα τῆς οἰνοποσίας (τὸ ἐβίβα), τότε ὅλοι ἐλάμβανον ἀνὰ χεῖρας τὰ πλήρη οἴνου ποτήρια, ἔσειον αὐτὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἀναλόγως τοῦ χρόνου τοῦ σκοποῦ, ἔδιδον διαφόρους εὐχὰς καὶ κατόπιν ἔπινον τὸ κρασί σιγά - σιγά, ὅποτε τὰ νταούλια ἤρχιζον ἕνα μονότονον ἦχον, τὸ ντάμπα, ντάμπα, ντάμπα, μέχρις ὅτου ὁ κουμπάρος, ὡς καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι, ἔπινον ὅλο τὸ κρασί τοῦ ποτηρίου καὶ κατόπιν ἤρχιζον πάλιν τοὺς ἀμανέδες.

Ὁ ζουρντζής, διὰ τὴν ἀποσπᾶση καὶ εἰσπράξη περισσότερα χορήματα ἀπὸ τὸν καθένα, ἐπλησίαζε τὸν ζουρνᾶν πρῶτον εἰς τὸ αὐτὸ τοῦ κουμπάρου καὶ κατόπιν ὄλων τῶν ἄλλων προσκεκλημένων κατὰ σειράν καὶ ἔπαιζε παρακλητικὸν σκοπὸν, ὅποτε αὐτὸς ἐφιλοτιμεῖτο καὶ ἔδιδε φιλοδώρημα, τὸ ὁποῖον ἐπικολοῦσεν εἰς τὸ μέτωπον τοῦ ζουρντζῆ ἢ εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ζουρνᾶ, ὅπου ὑπῆρχε ἐπικολημένον τεμάχιον κηροῦ διὰ τὸ νὰ ἐμπηγνύονται τὰ μετὰλλινα νομίσματα. Μετὰ τὸ φιλοδώρημα τοῦ κουμπάρου ὁ ζουρντζής ἐπῆγαιεν εἰς ὅλους τοὺς προσκεκλημένους μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου.

Μετὰ τοὺς ἀμανέδες ἤρχιζον οἱ χοροὶ ὑπὸ χορευτῶν πάσης ἡλικίας καὶ φύλου. Οἱ χοροὶ ἦσαν συρτοί, καλαματιανοί, τσάμικοι κ.τ.λ.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἀνεχώρει ὁ κουμπάρος διὰ τὴν οἰκίαν του καὶ τοῦτον συνῶδευον καὶ προέπεμπον οἱ παράνυμφοι καὶ οἱ ὀργανοπαίχται μετέρι σχεδὸν τοῦ ἡμίσεως ὁρόμου. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον παρτίθετο δεῖπνον καὶ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης μετὰ τὴν διαφορὰν, ὅτι δὲν ἐγένετο πρόσκλησις καὶ παραλαβὴ ἐπισήμων καὶ κουμπάρου.

Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης ἐξετίθετο εἰς κοινήν θέαν ἢ προῖκα τῆς νύμφης καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ χωρίου προσήρχοντο καὶ ἔβλεπον αὐτήν, ὅποτε ἐγίνοντο διάφοροι κρίσεις καὶ σχόλια μετοσὺ τῶν θεατῶν.

## Κυριακὴ

Τὴν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς περὶ ὥραν 6-9 ὁ γαμβρὸς ὠδήγεῖτο τῇ συνοδείᾳ τῶν παράνυμφων καὶ ὀργανοπαικτῶν μετὰ χορῶν εἰς τὴν βρύσιν τοῦ χωρίου ἢ εἰς πηγάδιον διὰ τὸ νὰ νιφθῇ, ὅπου ἄλλοι μὲν παράνυμφοι καὶ νεάνιδες ἐχώρευον ἐκεῖ πλησίον τῆς βρύσεως, δύο τρεῖς δὲ τῶν νεανίδων ἐβοήθουν τὸν γαμβρὸν εἰς τὸ νίψιμον, ἦτοι μία ἐκράτει τὸ σαποῦνι, τὸ προσόψι, ἄλλη τὰ μυρωδικὰ καὶ ἄλλη, ἂν ἦσαν εἰς πηγάδιον, ἔχυνε νερὸ μὲ μίαν κανάταν.

Τὸ νίψιμον ἐγένετο τῇ συνοδείᾳ ἁσμάτων τοῦ γάμου. Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν ἐκ τῆς βρύσεως ὁ γαμβρὸς ἐφόρει τὰ γαμβροῖατικὰ του καὶ κατόπιν ἐπῆγαινον τὸν κουμπάρον, ὁ γαμβρὸς, οἱ παράνυμφοι, ἄρρενες καὶ θῆλειες, μετὰ τῶν ὀργανοπαικτῶν.



Δὲν παραλείπω νὰ σημειώσω ὅτι αἱ τοιοῦτου εἶδους πομπαὶ καὶ κινήσεις ἐγίνοντο πάντοτε τῇ συνοδείᾳ τῶν παρανύμφων ἀμοτέρων τῶν φύλων, τῶν ὀργανοποικτῶν, μετὰ χοροῦ καὶ τοῦ φλάμπουρου, τοῦ γαμβροῦ καὶ μετὰ τὴν στέφιν καὶ τῆς νύμφης. Οἱ τελευταῖοι δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τοὺς καθ' ὁδὸν χορούς.

Εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κουμπάρου κατὰ τὴν παραλαβὴν τοῦ ἐγίνοντο αἱ αὐταὶ διατυπώσεις, ὡς καὶ κατὰ τὸ Σάββατον ἐσπέρας διὰ τὸ δεῖπνον. Αὐτὴν τὴν φορὰν ὅμως παρελάμβανε καὶ τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν στέφιν ἀντικείμενα, ὡς κηρία, κουφέτα, στέφανα κ.τ.λ., τοποθετημένα ἐντὸς ἐνὸς μεγάλου δίσκου καὶ σκεπασμένα μὲ λευκὸν πέπλον. Τοῦτον ἐκράτει ἐπιδεικτικῶς μία κόρη τοῦ κουμπάρου ἢ συγγενῆς του καὶ ἀνεχώρει διὰ τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς σύζυγου του, τῶν τέκνων του, τοῦ ὑποκούμπάρου μετὰ τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων του καὶ ἄλλων συγγενῶν αὐτῶν.

Μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ κουμπάρου καὶ τῆς συνοδείας εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ παρτίθεται τὸ γεῦμα, τὸ ὁποῖον ἦτο συνήθους διαρκείας ἄνευ διατυπώσεων.

Μετὰ τὸ γεῦμα οἱ ὀργανοποικταὶ ἐξήρχοντο εἰς τὴν αὐλὴν καὶ ἐσήμαινον τὸν γνωστὸν εἰς πάντας προσκλητήριον σκοπὸν, τὸ ντάμπα, ντάμπα, ντάμπα, καὶ κατόπιν ἄλλον ἐπίσης γνωστὸν παρακλητικόν, ὁπότε προσήρχοντο ὅλοι οἱ προσκεκλημένοι διὰ τὴν παραλαβὴν τῆς νύμφης. Τότε οἱ παράνυμφοι προσεκόμιζον τοὺς ἵππους διὰ τοὺς μελλονύμφους, τὸν κουμπάρου καὶ ὑποκούμπάρου, καθὼς καὶ τὰς ἀμάξας διὰ τὰς παρανύμφους καὶ τὴν προῖκα τῆς νύμφης.

Πολλάκις αἱ ἀμάξαι ἀνήρχοντο εἰς δέκα καὶ δεκαπέντε, ὅταν ἡ νύμφη ἦτο ἀπὸ ἄλλο χωρίον, ὁπότε προσήρχοντο νέοι ἔφιπποι συγγενεῖς, φίλοι καὶ γνωστοί.

Ἀφοῦ ἠτοιμάζοντο ὅλα, ἔβγαινε ὁ γαμβρὸς μὲ ὅλην τὴν συνοδείαν εἰς τὴν αὐλὴν, ὅπου προσεκόμιζον τὸν ἵππον, τὸν προοριζόμενον διὰ τὴν νύμφην, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡμερὸς καὶ ἡσυχὸς καὶ ὄχι θυμοειδής, ἐγύριζε πρὸς ἀνατολὰς, ἔκαμνε τὸν σταυρόν του τρεῖς φορὰς καὶ ἔπνευε τῇ βοήθειᾳ τῶν παρανύμφων. Κατόπιν ὁ κουμπάρος ἔπνευε τὸν ἵππον, τὸν προοριζόμενον διὰ τὸν γαμβρόν, καὶ ὁ ὑποκούμπάρος τὸν ἵππον τοῦ κουμπάρου, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὸ φλάμπουρον, ἐνῶ ὁ κουμπάρος εἶχεν ἔμπροσθέν του τὸν δίσκον μὲ τὰ εἶδη τῆς στέψεως.

Εἰς τὰς ἀμάξας ἐτοποθετοῦντο ἡ σύζυγος τοῦ κουμπάρου καὶ αἱ παράνυμφοι καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀνεχώρει ἡ γαμήλιος πομπὴ διὰ τὴν παραλαβὴν τῆς νύμφης μὲ τὴν βροντόφωνον εὐχὴν ὅλων «χίλιοι νὰ πᾶμε καὶ χίλιοι ἕνας νὰ γυρίσωμε». Σημειωτέον ὅτι οἱ τρεῖς ἵπποι, γαμβροῦ, νύμφης καὶ κουμπάρου, καὶ ἡ ἀμάξα ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ὅταν ἡ νύμφη κατήγето ἐκ τοῦ

οὐτοῦ χωρίου ἢ ἦτο καὶ γείτων εἰς ἀπόστασιν εἴκοσι μέτρων ἀκόμη ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ. Ὄταν ἡ νύμφη κατήγето ἐξ ἄλλου χωρίου, τότε συνεκεντρώνοντο νέοι καὶ ἐνήλικες ἱππεῖς καὶ ἐσχημάτιζον ὀλόκληρον διμοιρίαν ἱππικοῦ, ὁπότε κατὰ τὴν διαδρομὴν ἐγίνοντο ἱπποδρομαίαι καθ' ὄδον μέχρι τῆς ἀφίξεως τῆς πομπῆς εἰς τὸ ἄλλο χωρίον, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν των.

Ὄταν ὅλη ἡ γαμήλιος πομπὴ εἰσήρχετο εἰς τὴν αἰλὴν τῆς νύμφης, αὕτη τῇ συνοδείᾳ τῆς μητρὸς τῆς, συγγενῶν, παρανύμφων καὶ μιᾶς πεπειραμένης εἰς τὰ τοῦ γάμου ἔθιμα γυναικός, ἐξήρχετο εἰς τὴν ἐξώθυραν τῆς οἰκίας μὲ κεκαλυμμένην τὴν κεφαλὴν τῆς καὶ τὸ πρόσωπον διὰ μεγάλου λευκοῦ μανδηλίου καὶ ἔρραινε μὲ κουφέτα καὶ κριθὴν τὴν συνοδείαν τοῦ γαμβροῦ, ἡ ὁποία ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε προχωρήσει καὶ τοποθετηθῆ πρὸ τῆς ἐξωθύρας, καὶ κατόπιν ἐπανάρχετο ἡ νύμφη μετὰ τῆς συνοδείας τῆς ἐντὸς τῆς οἰκίας. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς ὁ γαμβρὸς ἔρριπτεν ἐπάνω τῆς ἓνα μῆλον. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐσχολιάζετο καὶ μετὰ γελώτων ὑπὸ πάντων τῶν θεατῶν. Δηλαδή, ἐὰν ὁ γαμβρὸς κατώρθωνε νὰ κτυπήσῃ εἰς οἶονδῆποτε μέρος τοῦ σώματος τὴν νύμφην, ἐσχολιάζετο ὅτι ὁ γαμβρὸς ἦτο καλὸς σκοπευτῆς καὶ κατώρθωσε νὰ κτυπήσῃ τὴν πέρδικα, ἐὰν δὲ ὄχι, τότε ἀπεκαλεῖτο ἀδέξιος καὶ ἄνευ πείρας κυνηγός. Ἐὰν ἐκτύπα αὐτὴν εἰς ἓν ἀκραῖον μέρος τοῦ σώματος, ἐλέγετο ὅτι τὴν ἐκτύπησεν εἰς τὸ πτερόν, εἰς τὸ πόδι κ.τ.λ. ἀναλόγως τῆς φαντασίας τοῦ καθενός.

Μετὰ τὸ εὐθύμον τοῦτο ἐπεισόδιον ἀφίπτενον οἱ πάντες καὶ τοὺς μὲν ἱππους παρελάμβανον ἄρρενες παράνυμφοι τῆς νύμφης καὶ τοὺς ἐξεσφάλιζον, ὁ δὲ κουμπάρος καὶ ἡ λοιπὴ συνοδεία κατηνύνητο πρὸς τὴν εἴσοδον τῆς οἰκίας, ἡ ὁποία ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κλεισθῆ ὑπὸ τῶν παρανύμφων τῆς νύμφης, αἱ ὁποῖαι διετείνοντο ὅτι ἡ θύρα εἶχε κλείσει καὶ ἀμπαρωθῆ καὶ διὰ νὰ ἀνοίξῃ ἀπαιτοῦνται ἔξοδα πολλά, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ τὰ πληρώσῃ ὁ γαμβρὸς καὶ ὁ κουμπάρος, καὶ ἤρχιζον ἐβραϊκὰ παζαρλίκια, οἱ μὲν ἐζήτουν πολλά, οἱ δὲ προσέφερον ἐλάχιστα. Ἐν τέλει ἡ συμφωνία ἔκλειεν εἰς ἓν ποσόν, ὁπότε ἦνοιγεν ἡ θύρα καὶ ὁ κουμπάρος καὶ ὁ γαμβρὸς προσέφερον φιλοδομήματα εἰς χρῆμα, τὰ ὁποῖα ἴσως νὰ ἦσαν περισσότερα ἢ καὶ ὀλιγώτερα τοῦ συμπεφωνημένου ποσοῦ. Τότε ὁμως ἐγίνοντο ἄλλαι ἀστειώτητες καὶ ἄλλαι φλυαρίαι, ὅτι διῆθεν τὰ χρήματα δὲν ἐδόθησαν εἰς τὸ ἀκέραιον, ὅτι εἶναι φιλάργυροι, ἀπένταροι, γύφτοι κ.τ.λ. καὶ ὅτι τὴν νύμφην θὰ τὴν πάρουν στὸ λαιμό τους καὶ θὰ δυστυχήσῃ. Ἄλλὰ καὶ ἡ συνοδεία τοῦ γαμβροῦ ἀπεκάλει αὐτοὺς ληστὰς, λωποδύτας, ἀπένταρους, ὅτι πωλοῦν τοὺς ἀνθρώπους των διὰ νὰ ζήσουν καὶ ὅτι μὲ καλὴ ῥάτσα πιάσθησαν κ.τ.λ. Ταῦτα πάντα ἐγίνοντο βεβαίως χάριν ἀστεϊσμοῦ καὶ δὲν εἶχον σοβαρὸν χαρακτῆρα καὶ οἱ ἀστεῖσμοὶ αὐτοὶ ἦσαν διαρκεῖς ὀλίγων λεπτῶν.

Μετὰ τὴν εἴσοδον τοῦ κουμπάρου καὶ ὅλης τῆς συνοδείας ἐκάθηντο

εἰς τὰ προσφερόμενα ὑπὸ τῶν παρανύμφων τῆς νύμφης καθίσματα καὶ αὐτὰ ἐκέρνων αὐτοὺς κρασί καὶ ῥακήν.

Ἄλλοι πάλιν παρανύμφοι προσέφερον δῆθεν ἄνθη εἰς ὄλην τὴν συνοδείαν τοῦ γαμβροῦ, ἐνῶ ταῦτα ἦσαν φύλλα κισσοῦ ἢ τσουκνίδαί, ὁπότε ἐγίνοντο ἄλλαι φλυαρίαὶ καὶ ἀστεῖσμοί, ὅτι δηλαδὴ τὰ προσφερόμενα ἄνθη ἦσαν ἀπὸ τὰ σπάνια καὶ ὅτι διὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν περιποίησιν αὐτῶν ἀπητήθησαν βασιλικά ἐξοδα. Οἱ δὲ τῆς συνοδείας τοῦ γαμβροῦ ἀπῆντων ὅτι τὰ ἄνθη των εἶναι τιποτένια, τὰ ὁποῖα οὕτε τὰ ζῶα δὲν τρώγουν καὶ ὅτι, ὅπως ἔχουν καταντήσει αὐτοί, καὶ τὰ σκουπίδια ἀκόμη θὰ πωλήσουν διὰ τὰ ζήσουν καὶ ἕκαστος προσέφερεν ἀπὸ ἓν φιλοδώρημα.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ κεράσματος εἰς ἄλλο δωμάτιον ἐστολίζετο ἡ νύμφη ὑπὸ τῶν παρανύμφων καὶ ἐμπειρῶν γυναικῶν μὲ τὰ δῶρα τοῦ γαμβροῦ, ἦτοι τὰ φλωριά, τὰ ὁποῖα δυνατὸν νὰ εἶχον ἀξίαν 24 καὶ 30 ἡ περισσοτέρων χρυσῶν λιρῶν Τουρκίας τότε, ἀναλόγως δηλαδὴ τῆς οικονομικῆς καταστάσεως τοῦ γαμβροῦ, μὲ τὰ σκουλαρίκια, βραχιόλια, παπούτσια, κάλτσες κ.λ.π.

Κατὰ τὸν στολισμὸν τοῦτον προσήγετο παιδίον 5·8 ἐτῶν, τοῦ ὁποίου οἱ γονεῖς ἔπρεπε νὰ εὐρίσκωνται ἐν τῇ ζωῇ καὶ τοῦτο νὰ εἶναι ἐκ πρώτου καὶ νομίμου γάμου. Τὸ παιδίον, καθοδηγούμενον ἀπὸ τὰς γυναῖκας, παρελάμβανε ἕκαστον δῶρον ἀπὸ τὸν δίσκον καὶ τὸ ἐτοποθέτει εἰς τὸ προσῆκον μέρος τῆς νύμφης ἰδιοχείρως καὶ προσωρινῶς. Κατόπιν δὲ ἐτοποθετεῖτο τοῦτο ὀριστικῶς ὑπ' αὐτῆς ἢ τῶν παρανύμφων. Δηλαδὴ, ὅταν ἡ νύμφη ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ τὰ παπούτσια τῆς, προετρέπετο τὸ παιδίον νὰ πάρῃ ἀπὸ τὸν δίσκον τὸ δεξιὸ παπούτσι καὶ τὸ ἐτοποθέτει εἰς τὸ δεξιὸ πόδι τῆς νύμφης καὶ κατόπιν ἡ νύμφη ἐφόρει τὰ παπούτσια τῆς. Ἡ, διὰ νὰ φορέσῃ ἡ νύμφη π.χ. τὰ φλωριά, τὸ παιδίον παρελάμβανε αὐτὰ ἀπὸ τὸν δίσκον καὶ τὰ ἐτοποθέτει εἰς τὸν λαμόν τῆς καὶ κατόπιν ἐτοποθετοῦντο ταῦτα ὀριστικῶς ὑπὸ τῶν παρανύμφων.

Κατὰ τὸν στολισμὸν αἱ παρανύμφοι ἔψαλλον διάφορα σχετικὰ τραγούδια δι' ἕκαστον δῶρον μὲ τὴν σημασίαν του, διὰ τὰ παπούτσια ἄλλο τραγούδι, διὰ τὰ βραχιόλια ἄλλο κ.ο.κ. Τελευταίως ὅμως κατηργήθησαν τὰ πολλὰ τραγούδια καὶ καθιερώθη ἐν κοινὸν δι' ὅλα τὰ δῶρα, τὸ ἑξῆς.

*Ἄκόμα σήμερα Μάρω στὸ σπῆτι σου,*

*αἰῖο σὲ ξένο σπῆτι,*

*Πατέρα θὰ εἰπῆς, κόρη δὲν σὲ λέγει,*

*μητέρα θὰ εἰπῆς, κόρη δὲν σὲ λέγει,*

*ἀδελφὲ καὶ ἀδελφῆ θὰ εἰπῆς,*

*ἀδελφὲ καὶ ἀδελφῆ δὲν σὲ λέγει,*

*μόν' τριαντάφυλλο θὰ βρῆς*

*καὶ κῆπο θὰ περιφράξης.*

Μετὰ τὸν στολισμὸν τῆς νύμφης ὠδηγοῦντο ὁ γαμβρὸς καὶ ἡ νύμφη πρὸ τοῦ κουμπάρου καὶ τοῦ πατρὸς τῆς νύμφης ἢ ἑλλείψει τούτου πρὸ τοῦ μεγαλύτερου ἀδελφοῦ ἢ θείου αὐτῆς κ.τ.λ., οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο παρακαθήμενοι ὁ ἕνας πλησίον τοῦ ἄλλου. Τότε ὁ γαμβρὸς καὶ ἡ νύμφη προσεκύνουν πρῶτον τὸν κουμπάρον τρεῖς φορὰς καὶ ἐφίλουν τὸ χέρι του, ὁ ἕνας κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἦτοι πρῶτον ὁ γαμβρὸς καὶ κατόπιν ἡ νύμφη.

Τὸ προσκύνημα ἐγίνετο κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Οἱ μελλόνυμφοι ἐτοποθετοῦντο τὸ πρῶτον ἀπέναντι τοῦ κουμπάρου ὄρθιοι ὁ ἕνας πλησίον τοῦ ἄλλου καὶ εἰς στάσις προσοχῆς, ἔκαμνον μεσολαβὴν ἦτοι ἐτοποθέτουσαν ἕκαστος τὰς χεῖρας τῶν μὲ χλειστὰς τὰς παλάμας εἰς τὴν μέσην καὶ εἰς τὰ πλάγια τοῦ σώματός των. Κατόπιν ἀργὰ ἀργὰ ἔκυπτον τὸν κορμὸν τῶν ἐμπρὸς πρὸς τὰ κάτω, ὅσον εἶναι δυνατόν, καὶ ἀργὰ ἀργὰ ἐγίνετο ἡ ἀνόρθωσις μέχρις ἐκτάσεως τῆς κεφαλῆς ὀπίσω. Δηλαδὴ σκύψιμον ἐμπρὸς καὶ ἀνασήκωμα τρεῖς φορὰς. Ἐφίλουν τὸ χέρι τοῦ κουμπάρου, ὁ ὅποιος ἔδιδεν εἰς ἕνα ἕκαστον ἀπὸ ἓν φιλοδώρημα, παραδιδόμενον κατὰ τὸ φίλημα τῆς χειρὸς.

Τὸ φίλημα τῆς χειρὸς ἐγίνετο κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον δι' ὅλους ἀνεξαίρετως. Ὁ γαμβρὸς ἢ ἡ νύμφη ἢ ὅποιοσδήποτε ἄλλος ἐλάμβανε μὲ τὸ δεξιὸν τοῦ χέρι τὸ δεξιὸν χέρι ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο νὰ φιλήσουν τὸ χέρι, τὸ ἔφερε σιγὰ σιγὰ εἰς τὸ στόμα του, κατόπιν σιγὰ σιγὰ εἰς τὸ μέτωπον καὶ πάλιν σιγὰ σιγὰ εἰς τὸ στόμα του καὶ τέλος ἄφηνε τὸ χέρι ἐλεύθερον.

Μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ἐγίνετο τὸ προσκύνημα καὶ φίλημα τοῦ χειροῦ καὶ διὰ τὸν πατέρα.

Διὰ τοὺς ἐπισήμους, πρόεδρον τῆς κοινότητος κ.τ.λ. καὶ τοὺς λοιποὺς προσκεκλημένους, δὲν ἐγίνετο προσκύνημα δι' ἕνα ἕκαστον κεχωρισμένως, ὡς εἰς τὸν κουμπάρον καὶ τὸν πατέρα, ἀλλ' ἕνα προσκύνημα δι' ὅλους καὶ φίλημα τοῦ χειροῦ ἑνὸς ἑκάστου κεχωρισμένως ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν νυμφίων, καὶ ἕκαστος ἔδιδε καὶ τὸ φιλοδώρημά του. Σημειωτέον ὅτι οἱ μελλόνυμφοι ἔπρεπε νὰ φιλήσουν τὸ χέρι ὅλων ὅσοι εὐρίσκοντο εἰς τὸν γάμον ἐκεῖ, προσκεκλημένων καὶ μὴ, ἄνευ ἐξαίρεσεως ἡλικίας, ὡς καὶ τῶν νηπίων ἀκόμη.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ προσκυνήματος καὶ φιλήματος τοῦ χειροῦ, τὸ ὅποιον ἠδύνατο νὰ διαρκῆσθαι περίπου δύο ὥρας, ἔξω εἰς τὴν αὐλὴν ἐγίνετο χορὸς, εἰς τὸν ὅποιον ἐλάμβανον μέρος ὅλοι, ὅσοι ἤθελον νὰ χορεύουν. Νέοι δὲ καὶ νεάνιδες, παράνυμφοι τῆς νύμφης, ἐφρόντιζον διὰ τὴν φόρτωσιν τῆς προικὸς τῆς νύμφης ἐπὶ τῆς ἀμάξης. Μετὰ τὴν φόρτωσιν τῆς ἀμάξης ἕνας ἐκ τῶν παράνυμφων τῆς νύμφης ἐκάθητο καὶ ἐφύλαττεν αὐτήν. Ὅταν δὲ προσήρχοντο οἱ παράνυμφοι τοῦ γαμβροῦ, διὰ νὰ ζεῦξουν τὴν ἀμαξίαν καὶ νὰ παραλάβουν τὴν προικα, τότε ἐγίνοντο ἄλλαι διαπραγματεύσεις καὶ ἄλλα παζαρεύματα διὰ τὴν παραλαβὴν. Οἱ παράνυμφοι τῆς νύμφης ἔλεγον ὅτι διὰ

τὴν κατασκευὴν τῆς προικὸς ἐδαπανήθησαν κολοσσιαῖα ποσά, τὰ ὅποια πρέπει νὰ πληρωθοῦν, ἄλλως κατάσχεται αὐτή. Ἄφου καὶ ἐκ μέρους τῶν παρανύμφων τοῦ γαμβροῦ διευπλώνοντο μερικαὶ ἀντιρρήσεις, ὅτι π.χ. τὰ ποσά, τὰ ὅποια ζητοῦν, εἶναι ὑπερβολικὰ καὶ ὅτι ἡ προίκα δὲν ἀξίζει τίποτε, διότι εἶναι παλαιὰ ὑφάσματα καὶ κουρέλια κ.τ.τ., ἐν τέλει ἔκλειον τὴν συμφωνίαν εἰς ἓν ποσὸν καὶ ὁ φύλαξ ἐλάμβανε τὸ φιλοδώρημα καὶ ἡ ἄμαξα ἀνεχώρει.

Κατόπιν ἐξήρχετο ἡ νύμφη ὑποβασταζομένη ὑπὸ τῶν γονέων καὶ συγγενῶν της καὶ ἀκολουθουμένη ὑπὸ τῶν παρανύμφων της, αἱ ὅποια ἔψαλλον ἀποχαιρετιστήριον καὶ συγκινητικὸν τραγούδι, τὸ ὅποιον συνεχίνει τοὺς πάντας, τινὲς μάλιστα καὶ ἐδάκρυζον, τὸ ἐξῆς.

*Μαλλίνω καλέ, Μαλλίνω,  
ἐψὲς τί πολὺ ξενυχτήσατε,  
τί πολὺ δαδί<sup>1</sup> ἐκάψατε;  
Μήγα ἀδελφὸ νυμφεύατε,  
μήγα ἀδελφὴ πανδρεύατε;  
Οὐτ' ἀδελφὸ νυμφεύαμε  
οὐτ' ἀδελφὴ πανδρεύαμε,  
μόν' ἐτοιμασίεις ἐκάναμε,  
στὸν κουμπάρο γιὰ νὰ πᾶμε.*

Κατόπιν ὠδηγεῖτο εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς, ὅπου οἱ παρὰ νυμφιοὶ προσεκομίζον τὸν ἵππον καταλήλως σελλωμένον μὲ λευκὴν σινδόνην καὶ προσκέφαλον. Τότε ἡ νύμφη ἐστρέφετο πρὸς ἀνατολάς, ἔκαμνε τὸν σταυρὸν της τρεῖς φορές, ἐφίλει τὸ χεῖρ τῶν γονέων καὶ πλησιεστέρων συγγενῶν της, οἱ ὅποιοι τὴν ἠσπάζοντο. Κατόπιν ὑποβοηθουμένη ὑπὸ τοῦ πατρὸς της ἢ ἄλλου οἰκείου καὶ συγγενοῦς της, ὡς καὶ ὑπὸ λοιπῶν παρισταμένων, ἵππευε καὶ αὐτή.

Δὲν ἀνεχώρουσαν ὅμως ἀμέσως, ἀλλὰ προσεκομίζετο ἐν κἀνίστρον μὲ ἀντικείμενα ρουχισμοῦ, ὡς ὑποκάμισα, κάλτσες, μανδήλια κ.τ.λ., τὰ ὅποια ἐδώριζεν εἰς τοὺς γονεῖς της, ἀδελφοὺς, ἀδελφάς, συγγενεῖς, φίλους, γείτονάς της, ὡς καὶ εἰς ὅλους τοὺς προσκεκλημένους ἐκ μέρους της ἀνὰ ἐν μανδήλιον.

Καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τοῦ δωρισματος, τὸ ὅποιον ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν, οἱ ὀργανοπαῖχται ἔπαιζον ἐκτενέστατον καὶ συγκινητικὸν σκοπὸν ἀνευ διακοπῆς.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ δωρισματος ἐστρέφετο ὑπὸ τῶν παρανύμφων τῆς νύμφης ὁ ἵππος της, ὡς ἦτο αὕτη ἐπ' αὐτοῦ, πρὸς ἀνατολάς, ἡ νύμφη ἔ-

<sup>1</sup> Ὑπῆρχεν ἐποχὴ ἀγνώστου χρονολογίας, ὁπότε εἰς τὰ ἀπόκεντρα χωριὰ τῆς Μακεδονίας ἐφωτίζοντο μὲ κανδήλας, καιούσας μὲ ἐλαιόλαδον, καὶ μὲ εἰδικὰ φανάρια ἐκ σιδήρου μὲ δαδίον.

καμνε τὸν σταυρόν της πάλιν τρεῖς φορές, κατόπιν ὁ ἵππος ἐστρέφετο πρὸς τὴν ἔξοδον τῆς αὐλῆς καὶ ἐδίδετο τὸ σημεῖον τῆς ἀναχωρήσεως ὑπὸ τοῦ κουμπάρου καὶ ἄλλων καλοθελητῶν διὰ πυροβολισμοῦ, σημαίνοντος ὅτι ἐγένετο ἡ ἐκπόρθησις τοῦ φρουρίου καὶ ἠρπάγη ἡ ἐκλεκτή.

Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τῆς γαμηλίου πομπῆς ἐκ τῆς αὐλῆς τῆς νύμφης δύο σπαθοφόροι, παράνυμφοι τοῦ γαμβροῦ, ἐτοποθετοῦντο ὁ ἓνας ἐκ δεξιῶν τοῦ ἵππου τῆς νύμφης καὶ ὁ ἄλλος ἐξ ἀριστερῶν, διεσταύρωνον τὰς σπάθας τῶν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸ τοῦ σώματος τῆς νύμφης καὶ προχωροῦντες ἀπέσυρον κατὰ διαστήματα αὐτὰς ἀπὸ τοῦ ἔμπροσθεν μέρους αὐτῆς καὶ διεσταύρωνον αὐτὰς εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος· καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰ νῶτα της. Τοῦτο ἐπανελαμβάνετο πολλάκις ἀπὸ τῆς ἐκκλήσεως μέχρι τῆς ἐκκλησίας, ὅπου ἐγένετο ἡ στέψις καὶ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μέχρι τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ. Ἡ χρησιμοποίησις καὶ ἡ διασταύρωσις τῶν σπαθιῶν εἶχον τὴν σημασίαν, ὅτι ἀπεμάκρυνον δῆθεν τὰ δαιμόνια καὶ τὰ μάγια.

Καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν ἀπὸ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης μέχρι τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ ἡ νύμφη καὶ ἐπὶ τοῦ ἵππου εὐρισκομένη ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ προσκυνῇ, ἦτοι νὰ κύπτῃ ἀργὰ ἀργὰ καὶ ἀργὰ ἀργὰ νὰ ἀνασηκῶνται.

Ἡ στέψις, εἴτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐτελεῖτο εἴτε ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γαμβροῦ εἰς σπανίας περιπτώσεις, εἶναι γνωστή. Μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι κατὰ τὸν χορὸν τοῦ Ἡσαΐα μαζὶ μὲ τὰ κουφέτα ἔρρινον τοὺς νυμφίους μὲ ὄρουζαν καὶ κριθήν.

Μέχρι τῆς ἐκκλησίας ἡ νύμφη συνωδεύετο ὑπὸ τῶν γονέων καὶ συγγενῶν αὐτῆς, ἀπὸ δὲ τὴν ἐκκλησίαν μέχρι τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ ὑπὸ συγγενῶν τοῦ γαμβροῦ.

Μετὰ τὴν στέψιν ἵππευον ὅλοι ἄνευ διατυπώσεων καὶ ἀνεχώρουν διὰ τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ. Πρὸ τοῦ ὅμως πλησιάζῃ ἡ πομπὴ εἰς τὴν οἰκίαν, μερικοὶ παράνυμφοι ἢ συγγενεῖς καὶ φίλοι τοῦ γαμβροῦ ἦναπτον πυρὰν μὲ ξηρὰ χόρτα, τὴν ὁποίαν ἐτροφοδότην μὲ ἄλλα χόρτα, μόλις ἐκαίοντο τὰ πρῶτα, μέχρι τέλους διὰ τῶν ἐξῆς διατυπώσεων. Ὅταν ἡ συνοδεία τῆς νύμφης, δηλαδὴ κουμπάρος, γαμβρὸς καὶ νύμφη πλὴν τῶν ἄλλων ἱππέων, οἱ ὅποιοι ἀπεχώρουν τῆς πομπῆς, διὰ νὰ ἀσφαλίσουν τοὺς ἵππους τῶν, ὡς λεηξάσης τῆς ἀποτολῆς τῶν, ἐπλησίαζε καὶ εἰσῆρχετο εἰς τὴν αὐλήν, τότε ἐξήρχοντο δύο ἢ τρεῖς γυναῖκες μὲ σκεπασμένους τὰς κεφαλὰς τῶν μὲ λευκὰ μανδύλια, ἐπέδιδον εἰς τὴν νύμφην ἓν κόνιστρον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε μικρὰ ποσότης κριθῆς καὶ ἓνας ἄρτος, ὡς καὶ ἓν ποτήριον μὲ ὀλίγον οἶνον. Ἀφοῦ ἔπινε τρεῖς φορές ἀπὸ ὀλίγον οἶνον, ἐπέστρεφε τὸ ποτήριον εἰς τὰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι ἐπανάρχοντο εἰς τὴν ἐξώθυραν τῆς οἰκίας, ὅπου ἀνεμένετο ἡ νύμφη ὑπὸ τῶν γονέων καὶ συγγενῶν τοῦ γαμβροῦ μὲ λευκὰ μανδύλια ἠπλωμένα εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν. Κατόπιν ἡ νυμφικὴ ἀκολουθία, ἦτοι κουμπάρος, γαμβρὸς καὶ νύμφη, ἐξηναγκάζοντο νὰ περιτριγυρίσουν τὴν

πυρὰν τρεῖς φοράς. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς περιφορᾶς ταύτης μερικοὶ ἀπὸ τοὺς παρὰνύμφους ἢ συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ ἤρπαζον τὰ καλύμματα (παλαιὸ φέσι καὶ μαῦρη παλαιὰ μανδήλα κεφαλῆς) τοῦ πενθεροῦ καὶ τῆς πενθερᾶς, οἱ ὅποιοι ἐκ τῶν προτέρων εἶχον φορέσει παλαιὰ καλύμματα, ἐκρέμων αὐτὰ οἱ παρὰνυμφοὶ ἀπὸ τὰ ἄκρα μακρῶν ξύλων, τὰ ἔβαζαν ἐπάνω εἰς τὴν πυρὰν, γιὰ νὰ ἀνάψουν καὶ νὰ καοῦν. Τοῦτο ἐσήμαιεν ὅτι ἡ νύμφη θὰ φέρῃ καινουργῆ τοιαῦτα.

Μετὰ τὴν περιφορὰν ἡ συνοδεία κατηνθύνετο καὶ ἐπλησίαζεν εἰς τὴν ἐξώθυρον τῆς οἰκίας, ὅπου ὁ κουμπάρος καὶ ὁ γαμβρὸς ἀφίππευον ἄνευ διατυπώσεων καὶ ὁ μὲν κουμπάρος ὠδηγεῖτο εἰς τὴν αἴθουσαν ὑποδοχῆς, τὸν δὲ γαμβρὸν εἰσήγον εἰς τὸν νυμφικὸν θάλαμον καὶ ἐτοποθετεῖτο ὄρθιος ὀλίγον τι ὀπισθεν τῆς θύρας αὐτοῦ.

Ἡ νύμφη χωρὶς νὰ ἀφίππευσῃ ὠδηγεῖτο πρὸ τῆς θύρας τῆς οἰκίας, ὅπου τὸ κἀνίστρον μετὰ τοῦ ἄρτου καὶ κριθῆς, ἐτοποθετεῖτο τοῦτο ἐπάνω εἰς τὴν σκεπὴν τῆς οἰκίας, ἐὰν αὕτη ἦτο χαμηλὴ καὶ ἂν ἡ νύμφη ἐφθανε νὰ τὸ τοποθετήσῃ ἐκεῖ, ἄλλως παρεδίδετο αὐτὸ εἰς τὰς παρὰνύμφους τοῦ γαμβροῦ, αἱ ὅποιαι ἀργότερον διεμοίραζον τὸν ἄρτον καὶ τὸν ἔτρωγον καὶ ἐὰν ἀκόμη ἐτοποθετεῖτο εἰς τὴν σκεπὴν, ὅποτε παρελάμβανον τοῦτον μετὰ τοῦ κἀνίστρον μετὰ τὴν ἀφίππευσιν τῆς νύμφης, τὴν δὲ κριθὴν ἔτριπτον εἰς τὴν σιταποθήκην. Τοῦτο εἶχε τὴν σημασίαν, ὅτι ἡ νύμφη φέρει τὴν εὐτυχίαν εἰς τὸν οἶκον τοῦ γαμβροῦ. Τὴν αὐτὴν σημασίαν εἶχε καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸν οἶνον.

Κατόπιν τούτων προσεκόμιζον ἓν κἀνίστρον μὲ διάφορα δῶρα ρουχισμοῦ, ὡς εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης, καὶ ἤρχιζε νὰ δωρίζῃ τοὺς οἰκείους τοῦ γαμβροῦ, τοὺς συγγενεῖς, τοὺς φίλους, τοὺς γείτονας καὶ ὄλους τοὺς προσκεκλημένους ἐκ μέρους αὐτοῦ, ἀρχίζουσα ἀπὸ τὸν πενθερὸν καὶ πενθερὰν ἢ τοὺς ἀναπληρωτὰς αὐτῶν, ἂν τυχὸν ὁ γαμβρὸς δὲν εἶχε τοὺς γονεῖς τοῦ ἐν τῇ ζωῇ. Τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους τοὺς ἐκάλουν διὰ τὸ δῶρισμα οἱ παρὰνυμφοὶ καὶ αἱ παρὰνυμφοὶ, ἀναζητοῦντες αὐτοὺς μεταξὺ τῶν λοιπῶν θεατῶν, καθόσον τὴν ὥραν ἐκείνην πάντες σχεδὸν οἱ χωρικοὶ εὐρίσκοντο ἐκεῖ, διὰ νὰ παρακολουθήσουν τὸν γάμον.

Τὸ δῶρισμα ἐγίνετο ὡς ἑξῆς. Ἡ νύμφη ἐφιππος ἀκόμη προσεκύει τὸν πενθερὸν τρεῖς φοράς, ἐφίλει τὸ χέρι του, τῆς προσέφερον αἱ παρὰνυμφοὶ τὸ σχετικὸν δῶρον, ὡς ὑποκάμισον, τὸ ὅποιον ἐξεδίπλωνεν ἡ νύμφη καὶ τὸ ἐτοποθετεῖ εἰς τὸν ὄμον τοῦ πενθεροῦ καὶ πάλιν ἐφίλει τὸ χέρι του, οὗτος δὲ τὴν φορὰν ταύτην τῆς ἔδιδεν ἐν φιλοδώρημα. Λέγω σχετικὸν δῶρον, διότι ἐκ τῶν προτέρων τὸ καθένα εἶχε προσδιορισθῆ δι' ἕκαστον οἰκεῖον, συγγενῆ, φίλον, γείτονα κ.τ.λ. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐδώριζε καὶ τὴν πενθερὰν ἢ ἀναπληρωτρίαν αὐτῆς καὶ ἐν συνεχείᾳ ὄλους τοὺς οἰκείους, συγγενεῖς κτλ., ἄνευ ὅμως προσκυνήματος, ἀλλὰ μόνον μὲ φίλημα τοῦ

χειροῦ ἐνὸς ἐκάστου πρὸ καὶ μετὰ τὸ δώρισμα καὶ ἕκαστος ἔδιδε ἀνὰ ἕν φιλοδώρημα, ἀναλόγως τῆς γενναιοδωρίας καὶ τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ.

Ἐκαστος δωροδόχος ἀμέσως μετὰ τὸ δώρισμα ἀνεπήδα τρεῖς φορὰς καὶ ἐξέβαλεν εἰς ἕν ἕκαστον πήδημα μίαν ἀναρθρον φωνήν, ἕν ἴου, ἴου, ἴου, σημεῖον χαρᾶς, ὅτι ἔλαβε δῶρον.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ δωρίσματος, τὸ ὁποῖον συνωδεύετο ὑπὸ τῶν ὀργανοποικῶν μὲ ἕνα ἕκτενῆ ἄνευ διακοπῆς χαρωπὸν σκοπὸν, προσεκομίζετο καὶ ἔδιδετο εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς νύμφης ἕν βρέφος ἠλικίας ἐνὸς ἔτους περὶπου, τὸ ὁποῖον τὸ ἐκάθιζεν εἰς τὰ γόνατά της, ἐφίλει τὸ χέρι του καὶ τὸ πρόσωπόν του, τοῦ ἔδιδεν ἕν μῆλον, ἀφοῦ πρῶτον τὸ προσέτριβεν ἀπαλὰ εἰς τὸ πρόσωπόν του, μετὴν σημασίαν νὰ γίνῃ κόκκινον ὡς τὸ μῆλον καὶ τοῦ ἐδώριζεν ἕν δῶρον, τὸ ὁποῖον ἐποικίλλεν ἀναλόγως τοῦ γένους τοῦ βρέφους. Ἄν δηλαδὴ τοῦτο ἦτο ἄρρεν, τοῦ ἐδώριζε μίαν ὑφαντὴν μαλλίνην ποικιλόχρουν σάκκαν. Τοῦτο ἐσήμαινε νὰ μεγαλώσῃ, νὰ πηγαίῃ εἰς τὸ σχολεῖον καὶ νὰ γίνῃ μορφωμένος ἄνθρωπος, ἂν δὲ ἦτο θῆλυ, τοῦ ἐδώριζε μίαν ὑφαντὴν μαλλίνην καὶ ποικιλόχρωμον ἐμπροσθέλλαν, διὰ νὰ γίνῃ καλὴ οἰκοκυρά. Κατόπιν παρέδιδε τὸ βρέφος εἰς τὴν μητέρα του, ἐφίλει τὸ χέρι τοῦ πενθεροῦ της ἢ ἀναπληρωτοῦ αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος τῇ βοηθείᾳ τῶν παρανύμφων ὑπεβοήθει τὴν νύμφην νὰ ἀφιππεύσῃ καὶ τὴν ὠδήγει εἰς τὸν νυμφικὸν θάλαμον, ὅπου ἀνέμενε αὐτὴν ὁ γαμβρός, ὁ ὁποῖος ἅμα τῇ εἰσόδῳ αὐτῆς ἐκτύπα αὐτὴν εἰς τὴν ὁμοπλάτην τρεῖς φορὰς ἔλαφρῶς, σημεῖον ὅτι ἡ γυνὴ τοῦ ὀφείλει νὰ τὸν σέβεται, νὰ τὸν ἀγαπᾷ, νὰ ὑπακούῃ καὶ νὰ ὑποτάσσεται εἰς αὐτόν.

Κατὰ τὴν ἀφιππευσίν τῆς νύμφης οἱ ὀργανοπαῖκται ἔπανον τὸν χαρωπὸν σκοπὸν καὶ μετέτρεπον αὐτὸν εἰς βιαίαν καὶ θορυβώδη τυμπανοκρουσίαν, ἕν ντούγκου, ντούγκου, ντούγκου, καὶ ἔπανον νὰ παίζουσι, διὰ νὰ ἀναπαυθοῦν.

Μετὰ τὴν ἀφιππευσίν τῆς νύμφης ἕνας ἀπὸ τοὺς ζωηροτέρους παρανύμφους τοῦ γαμβροῦ ἔπλευε καὶ ἀφιππευε τρεῖς φορὰς τὸν ἵππον τῆς νύμφης ἀρχίζων ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐπὶ τόπου καὶ κατόπιν τὸν μετέφερεν εἰς τὸν στάβλον του.

Κατὰ τὸ δώρισμα τῆς νύμφης εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πατρὸς της, ἔδιδε δῶρον καὶ διὰ τὸν ἵππον της, ἕν μανδήλιον, τὸ ὁποῖον τὸ προσέδεον εἰς τὴν χαίτην του.

Μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς νύμφης οἱ παρανύμφοι καὶ αἱ παρανυμφαὶ ἐκέρων τὸν κουμπάρον καὶ ὅλους τοὺς εὐρισκομένους ἐκεῖ ῥακὴν καὶ οἶνον ἀναλόγως τῆς ἐπιθυμίας ἐκάστου καὶ μετ' ὀλιγοχρόνιον παραμονὴν τῶν ἀνεχώρουν ἕκαστος διὰ τὴν οἰκίαν του, διὰ νὰ ἐπανέλθουν μετὰ μίαν ἢ δύο ὥρας, ἀλλὰ μὲ τὰ φαγητὰ τῶν αὐτῆν τὴν φορὰν. Καὶ νὰ ἔβλεπε κανεὶς ἀφθονίαν καὶ ποικιλίαν φαγητῶν! Ταψιὰ ὀλόκληρα μὲ κρέατα, μὲ ὄρ-



νιθας, με ψάρια, γαλατοπίττας κ.τ.λ. Τοῦ δὲ κουμπάρου τὸ φαγητὸν ἦτο πλουσιοπάροχον.

Οἱ προσερχόμενοι ἐκάθηντο ἀμέσως εἰς τὴν τράπεζαν, ἡ ὁποία εἶχε στρωθῆ ἔκ τῶν προτέρων, ἐτοποθέτουσαν τὰ φαγητὰ των ἐπ' αὐτῆς καὶ ἀφου προσήρχοντο ὄλοι, ὅσοι ἐπεθύμουν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸ συμπόσιον, ὡς καὶ ὁ κουμπάρος, ἄνευ ὅμως τῶν προσκλητηρίων διατυπώσεων, ἤρχιζε τὸ φαγοπότι, ὁπότε ἔρρεεν ἀφθόνως καὶ ὁ οἶνος.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ φαγητοῦ προσήρχοντο οἱ ὀργανοπαῖκται, οἱ ὁποῖοι ἔπαιζον πάλιν τοὺς συνήθεις ἀμανέδες, ὡς καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην νύκτα, με τὰς αὐτὰς διατυπώσεις κατὰ τὴν οἰνοποσίαν δι' ἕνα ἕκαστον.

Μετὰ τὸ φαγητὸν ἤρχιζεν ὁ χορός, εἰς τὸν ὁποῖον ἐλάμβανον μέρος καὶ ἐχόρευον ὄλοι, ὅσοι ἐγνώριζον χορὸν, ἄνευ διακρίσεως ἡλικίας καὶ φύλου.

Περὶ ὥραν 11ην τῆς νυκτὸς ἔπαινον οἱ κοινοὶ χοροὶ καὶ ἤρχιζεν ὁ τότε λεγόμενος «καθιστικὸς» ὑπὸ τοῦ κουμπάρου καὶ ὑποκουμπάρου ἢ ὑπὸ ἀντικαταστατῶν αὐτῶν. Λέγω δὲ ἀντικαταστατῶν, διότι τὸν χορὸν αὐτὸν ὀλίγοι ἐγνώριζον νὰ τὸν χορεύουν καὶ πιθανὸν ὁ κουμπάρος ἢ ὁ ὑποκούμπαρος νὰ μὴ ἐγνώριζον τὸν χορὸν αὐτόν, ὁπότε ἀνέθετον νὰ χορέψουν ἢ χορέψῃ εἰς εἰδικούς ἢ εἰδικὸν χορευτὴν καὶ τότε ὁ κουμπάρος ἢ ὁ ὑποκούμπαρος ἐκάθητο ἐκεῖ πλησίον καὶ ἐχόρευεν ὁ ἀντικαταστάτης των. Ὁ χορὸς αὐτὸς ἦτο εἶδους καρσιλαμᾶ καὶ ἐχορευετο ὑπὸ δύο ἀτόμων ἢ καὶ ὑπὸ πολλῶν τιθεμένων εἰς δύο στίχους, ὁ ἕνας πλαγίως τοῦ ἄλλου. Οὗτοι βηματίζοντες ἐν ὄυθμῳ ἐμπρός, ἀμέσως ἔστρεφον πρὸς τὰ ὀπίσω διὰ μεταβολῆς κ.ο.κ. συμφώνως με τὸν ὄυθμόν των ὀργανοπαικτῶν.

Κατὰ τὸν χορὸν τοῦτον προσήρχοντο οἱ νεόνυμφοι ἐκεῖ πλησίον, ἐτοποθετοῦντο ὄρθιοι ὁ ἕνας πλησίον τοῦ ἄλλου καὶ εἰς στάσιν προσοχῆς, κρατοῦντες ἕκαστος εἰς τὰς χεῖρας των ἀνὰ μίαν ἀνημμένην λαμπάδα κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἔθιμον, κατὰ τὸ ὁποῖον εἰς τὰ συμπόσια οἱ ὀρηχσταί, ἦτοι οἱ χορευταί, καὶ κατὰ προτίμησιν αἱ ὀρηχσιτρίδες ἐχόρευον ὑπὸ τὸ φῶς ἀνημμένων δάδων πρὸ τῶν νυμφίων.

Ἀφου ὁ κουμπάρος καὶ ὁ ὑποκούμπαρος ἢ οἱ ἀντικαταστάται των εἰς τὸν χορὸν ἐχόρευον ἐπὶ πέντε ἕως ὀκτὼ λεπτὰ τῆς ὥρας, κατόπιν ἐκάθηντο σταυροποδητὶ ἐπὶ τῆς ψάθας, ἡ ὁποία εἶχε στρωθῆ ἔκ τῶν προτέρων, προτοῦ δηλαδὴ ἀρχίσῃ ὁ καθιστικὸς χορὸς, καὶ ἐπὶ προσκεφάλων. Τότε ὁ γαμβρός καὶ ἡ νύμφη ἐπλησίαζον καὶ προσεκύνουν κατὰ τὸν συνήθη τρόπον τρεῖς φορὰς, κατόπιν ὁ γαμβρὸς ἐφίλει τὸ χεῖρ τοῦ κουμπάρου, ἐκέρνα αὐτὸν οἶνον, κατόπιν ἐφίλει τὸ χεῖρ καὶ τοῦ ὑποκουμπάρου, ἐκέρνα καὶ αὐτὸν καὶ πίνοντες καὶ οἱ δύο μαζὶ ἀπηύθυνον διαφόρους εὐχὰς. Τοῦτο ἐπαελάμβανε καὶ ἡ νύμφη με τὴν διαφορὰν, ὅτι καθ' ὄν χρόνον αὕτη ἐκέρνα

τὸν κουμπάρον, οὗτος ἔδιδεν εἰς αὐτὴν ἓν μῆλον, ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον ἦσαν ἐμπλεηγμένα μετὰλλινα νομίσματα.

Ὁ χορὸς αὐτὸς καὶ τὸ κέρασμα ἐπανελαμβάνετο τρεῖς φορὰς, ἦτοι τρεῖς φορὰς ἐχόρευον καὶ τρεῖς φορὰς ἐκάθηντο, διὰ νὰ ἀναπαυθοῦν, καὶ τρεῖς φορὰς ἐκερνῶντο. Τὸ μῆλον ἐδίδετο μόνον κατὰ τὴν πρώτην φορὰν τοῦ κεράσματος.

Μετὰ τὸ μεσονύκτιον, περὶ ὧραν μίαν, ὁ κουμπάρος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἀνεχώρουν διὰ τὰς οἰκίας των καὶ τούτους παρέπεμπον οἱ νεόνυμφοι μετὰ τῶν παρανύμφων τῇ συνοδείᾳ τῶν ὀργανοποιαικῶν μέχρι τοῦ ἡμίσεος τῆς ὁδοῦ. Μετὰ τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς οἰκίας καὶ ὡς ἐπροχώρουν περὶ τὰ πενήντα μέτρα ἔκαμνον στάσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ νεόνυμφοι προσεκύνουν τὸν κουμπάρον καὶ τὴν συνοδείαν του, ἐφίλουν τὸ χεῖρι των καὶ ἐκέρνων αὐτοὺς μὲ οἶνον καὶ οὗτοι ἀπηύθυνον πρὸς αὐτοὺς διαφόρους εὐχάς. Τοιαύτας στάσεις ἔκαμνον τρεῖς μὲ τὰς αὐτὰς διατυπώσεις. Μετὰ τὸ τέλος τῶν διατυπώσεων τῆς τρίτης στάσεως ὁ κουμπάρος ἐλάμβανε τὴν πληλὴν κανάταν, ἐντὸς τῆς ὁποίας περιείχετο ὁ οἶνος διὰ τὸ κέρασμα, καί, ἀφοῦ ἔπινε τρεῖς φορὰς ἀπὸ ὀλίγον οἶνον ἐξ αὐτῆς, τὴν ἔρριπτε κάτω εἰς τὴν γῆν καὶ τὴν ἐθρομμάτιζε. Τοῦτο ἐσήμαινεν ὅτι αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἐτελείωνεν ὁ παρθενικὸς βίος τῶν νεονύμφων.

Μετὰ τὸ τέλος ἐλάμβανεν ἓν μαχαιρίδιον, τὸ ὁποῖον εἶχε προμηθευθῆ ἔκ τῶν προτέρων, καὶ ἔκοπτε τὸ λεγόμενον νῆμα τῆς παρθενίας. Τοῦτο ἦτο ἓν κόκκινον μεταξωτὸν νῆμα, μὲ τὸ ὁποῖον εἶχον ῥάψει αἱ γυναῖκες κατὰ τὴν πρὸς τῆς στέψεως ἔνδυσιν τῆς νύμφης τὰ δύο ἐμπρόσθια ἄκρα καὶ ὀλίγον τι ἀνωτέρω τῶν γονάτων της τοῦ ἐπανωφορίου, ἦτοι τῆς λεγομένης γούνας, ἓν εἶδος παλτοῦ μετ' ἀκατεργάστου, ἀλλὰ καθαροῦ δέρματος προβάτου. Τὸ ἐπανωφόριον τοῦτο ἦτο κτῆμα τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐκάστη ἐκκλησία ἐκάστου τῶν προαναφερθέντων χωρίων εἶχεν ἀνὰ ἓν τοιοῦτον ἐπανωφόριον καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο δι' ὅλας τὰς ἐκάστοτε ἐρχομένας εἰς γάμον παρθένους καὶ χήρας ἀκόμη.

Τὸ κόψιμον τοῦ νήματος τούτου ἐσήμαινεν ὅτι ἡ νύμφη, παρθένος μέχρι τότε, παρεδίδετο πλέον ὑπὸ τῆς κοινωνίας εἰς τὸν ἤδη σύζυγόν της διὰ τὰ συζυγικά της καθήκοντα.

Μετὰ τὴν διατύπωσιν ταύτην ὁ κουμπάρος μετὰ τῆς συνοδείας του ἀνεχώρουν διὰ τὰς οἰκίας των, οἱ δὲ νεόνυμφοι μετὰ τῆς συνοδείας των ἐπέστρεφον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, ὅποτε μετ' ὀλιγοχρόνιον διασκέδασιν ἀνεχώρουν οἱ πάντες διὰ τὰς οἰκίας των, οἱ δὲ νεόνυμφοι διὰ τὸν νυμφικὸν θάλαμον.

Ἄλλοτε, ἦτοι πρὸ πεντηκονταετίας καὶ πλέον, εἰς τοὺς νεονύμφους ἔπρεπε νὰ γίνῃ εἰδικὴ ὀδηγία ὑπὸ φίλων ἐγγάμων διὰ τὴν πρώτην συνάντησιν αὐτῶν, διότι τὰ χωριατόπαιδα τότε, καὶ ἔφηβοι ἀκόμη, ἦσαν ἀθῶα,

ἀπονήρευτα, παρθένα καὶ ἄπειρα τοῦ σεξουαλικοῦ ζητήματος.

Σπανιώτατα, μία ἢ δύο ἐπὶ τοῖς χιλίοις, παρουσιάζονται περιπτώσεις προδιακορευσεως τῆς κόρης καὶ τότε ἀλλοίμονον εἰς τὴν τοιαύτην νέαν. Καὶ ἐὰν μὲν ἡ διακορευσις ἐγένετο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου συζύγου τῆς πρὸ τοῦ γάμου αὐτῶν, τότε ἐμέμφοντο καὶ ἐπετιμῶντο ὑπὸ τῶν γονέων των καὶ σχεδὸν ἐτίθεντο εἰς κοινὴν περιφρόνησιν ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα, μέχρις οὗτου λησμονηθῆ τὸ ζήτημα. Ἐὰν ὅμως ὁ ἀνὴρ εὗρισκεν αὐτὴν διακορευμένην ἀπὸ ἄλλο πρόσωπον, τότε οὗτος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὴν ἀποπέμψῃ καὶ νὰ ζητήσῃ ὄχι μόνον τὸ διαζύγιον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ γάμου, ὡς καὶ τὰ ἔξοδα τῶν ὑπ' αὐτοῦ χορηγηθέντων δώρων εἰς κοσμήματα, φλωριά, βραχιόλια καὶ ρουχισμὸν κ.τ.λ.

Διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν κατὰ τὴν πρώτην συνάντησιν τῶν νεονύμφων εἰς τὸν νυμφικὸν των θάλαμον ἐλαμβάνοντο σημεῖα τῆς μέχρι τότε παρθενίας τῆς κόρης καὶ τῆς κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα διακορευσεως αὐτῆς. Τὰ σημεῖα ταῦτα ἦσαν σταγόνες αἵματος εἰς τὴν περισκελίδα ἢ εἰς τὸ ὑποκάμισον (εἶδος κομπινεζὸν) τῆς νύμφης, τὸ ὁποῖον τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐξετίθετο εἰς κοινὴν θέαν μόνον τῶν γυναικῶν ὄλων τῶν συγγενῶν ἀμφοτέρων τῶν νεονύμφων, ὁπότε πάντες ἀπέδιδον συγχαρητήρια καὶ ἀπενέμοντο ἔπαινοι διὰ τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὸν ἠθικὸν βίον τῆς νύμφης.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς πρώτης ἐνώσεως τῶν νεονύμφων, ἤτοι τῆς πρώτης νυκτὸς μετὰ τὴν στέψιν, ὁ γαμβρὸς ἐπυροβόλει διὰ πιστολίου ἔσωθεν τοῦ νυμφικοῦ κοιτῶνος μὲ ἄσφαιρον πυροβολισμὸν, σημεῖον, ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης ἐνώσεώς των ὑπῆρξεν αἴσιον.

### Δ ε υ τ έ ρ α

Μετὰ τὴν διὰ τοῦ πυροβολισμοῦ ἀναγγελίαν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πρώτης ἐνώσεως τῶν νεονύμφων, οἱ οἰκεῖοι καὶ ἄλλοι συγγενεῖς, οἱ διανυκτερεύσαντες ἐκεῖ, ἐξήρχοντο τῆς οἰκίας, ἤναπτον μεγάλην πυρὰν εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς καὶ παραλαμβάνοντες τοὺς νεονύμφους, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ νύμφη θὰ ἦτο κεκαλυμμένη, σχεδὸν κουκουλωμένη, μὲ ἓν μαῦρον ὕφασμα, ὠδήγουν αὐτοὺς εἰς τὴν αὐλὴν καὶ ἐχόρευον ὄλοι πῆριξ τῆς πυρᾶς χορὸν σχεδὸν καρναβαλιστικόν, καθόσον μετὰ γελῶτων ἐμαύριζον ὁ ἓνας τὸν ἄλλον κρυφίως καὶ μὲ ἐπιτηδειότητα, πλὴν τῶν νεονύμφων.

Μετὰ τὸν χορὸν τοῦτον, ὁ ὁποῖος δὲν διήρκει περισσότερον τῆς μιᾶς ὥρας, ὄλοι ἐπλύνοντο, τῆς νύμφης ὑποχρεουμένης νὰ χύνη νερὸ εἰς ὄλους διαδοχικῶς μὲ ἓν δοχεῖον νιπτήρος καὶ νὰ κρατῆ προσόψια, μὲ τὰ ὁποῖα ἔσκουπίζοντο. Ἐν τῷ μεταξὺ ἄλλοι οἰκεῖοι καὶ συγγενεῖς παρσεκεύαζον μέσα εἰς ἓνα καζάνι ἄφθονον σιμιγδαλίσιον χαλβάν, τὸν ὁποῖον κατόπιν προσέφερον ὡς γλύκισμα κατὰ τὸ κέρασμα τῶν ἐπισκεπτῶν καὶ ἐπισκεπτριῶν.

Περὶ ὥραν 9 π.μ. ἤρχιζεν ἐπίσκεψις τῶν συγγενῶν ἐκ μέρους τῶν

νεονύμφων τῇ συνοδείᾳ τῶν παρανύμφων ἀμφοτέρων τῶν φύλων καὶ τῶν ὀργανοπαικτῶν μετὰ χορῶν κατὰ τὴν διαδρομὴν των, ὡς καὶ τῇ συνοδείᾳ τοῦ φλαμπούρου. Δύο ἢ τρεῖς τῶν παρανύμφων εἶχον εἰς τὰς χεῖρας κροντήριον μετὰ ῥακῆς καὶ ῥακοπότηρα, ἄλλοι δύο τρεῖς εἶχον εἰς τὰς χεῖρας πιάτα μὲ χαλβᾶν καὶ ἐκέρνων καὶ προσέφερον χαλβᾶν μὲ ἐν κοχλιάριον εἰς ὄλους, ὅσους συνήντων εἰς τὸν δρόμον, ἢ δὲ νύμφη ἐφίλει τὸ χέρι των.

Κατὰ τὴν κατ' οἶκον ἐπίσκεψιν, ἐκεῖ ἀντηλλάσσοντο τὰ κεράσματα, ἦτοι ἐκέρνων πρῶτον οἱ νεόνυμφοι ἰδιοχείρως τοὺς ἐπισκεπτομένους συγγενεῖς καὶ κατόπιν ἐκέρνων καὶ αὐτοὶ ὅλην τὴν συνοδεῖαν τῶν νεονύμφων, μὴδ' αὐτῶν τῶν ὀργανοπαικτῶν ἐξαιρουμένων.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν κερασμάτων ἡ νύμφη ἐφίλει τὸ χέρι ὄλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγένετο ἐπίσκεψις, ἀπὸ τοῦ μεγαλυτέρου μέχρι καὶ τοῦ μικροτέρου βρέφους, ἄλλοι δὲ παρανύμφοι ἐχόρευον ἕνα ἢ δύο χοροὺς καὶ κατόπιν ἀνεχώρει ὅλη ἡ συνοδεῖα διὰ τὴν ἐπίσκεψιν ἄλλων συγγενῶν, ὅπου ἐγένοντο αἱ αὐταὶ διατυπώσεις.

Κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν συγγενικῶν οἰκογενειῶν οἱ ἔχοντες τὸ θάρρος πρὸς τὴν οἰκογένειαν συνελάμβανον μίαν ὄρνιθα ἐκ τῶν ὄρνιθων τῆς, τὴν ἔσφαζον καὶ τὴν ἐκρέμων εἰς ἕν μακρὸν ξύλον, κρατούμενον ἐπὶ τῶν ὤμων δύο παρανύμφων, διὰ τὸ ὁποῖον ἐκ τῶν προτέρων εἶχε ληφθῆ πρόνοια. Διὰ τὴν προᾶξιν ταύτην οὐδὲν παρὰ πονον διευπλῶντο ἐκ μέρους τῶν ἐνοίκων.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς συνοδείας εἰς τὴν οἰκίαν τῶν νεονύμφων ἐκ τῆς ἀνὰ τὰς οἰκίας τῶν συγγενῶν ἐπισκέψεως οἱ παρανύμφοι ἐκαθάριζον τὰς ὄρνιθας, τὰς ἔψηνον καὶ τὰς ἔτρωγον εἰς κοινὴν τράπεζαν.

Τὸ γεῦμα τοῦτο παρετίετο μέχρι τῆς ἐνάτης ὥρας μ.μ., ὅποτε διελύοντο καὶ ἐπήγαιεν ἕκαστος εἰς τὴν οἰκίαν του, διὰ τὴν ἀναπαυθῶν ἐκ τῆς ἀϋπνίας τῆς προηγουμένης νυκτὸς καὶ τῆς κοπώσεως τῆς ἡμέρας ἐκείνης.

### Τρίτη

Περὶ ὥραν ἐνάτην π.μ. τῆς ἡμέρας ταύτης συνεκεντρῶντο αἱ παρανύμφοι καὶ γυναῖκες συγγενῶν καὶ γειτόνων εἰς τὴν οἰκίαν τῶν νεονύμφων, ὅπου ἐγένετο ἡ παρασκευὴ τῆς πίτας ἢ μᾶλλον τῶν πιττῶν ὑπὸ τῆς νύμφης. Κατ' ἀρχὰς ἐδίδετο εἰς τὴν νύμφην ἕνα ταψί, μικρὰ ποσότης ἡμισείας περίπου ὀκᾶς ἀλεύρου, μία κανάτα μὲ νερὸ καὶ ὁ πλάστις, ἦτοι λεπτὸν κυλινδρικὸν ξύλον διὰ τὸ ἀνοιγμα τῶν φύλλων, καὶ ἐκάθητο αὕτη, διὰ τὴν κάμη τὸ ζυμάρι διὰ τὴν πίτταν δῆθεν.

Τότε τῆς ἐδημιουργοῦσαν καὶ παρενέβαλλον παρενοχλήσεις καὶ προσκόμματα χάριν ἀσειότητος, τὰ ὁποῖα βεβαίως τῆς ἦσαν γνωστὰ καὶ εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὅτι θὰ συνέβαινον τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ εἰς ποῖον βαθμὸν καὶ τί εἶδους θὰ ἦσαν αὐτὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὰμαντεύσῃ.

Τότε ἡ νύμφη ἔπαιρνε τὸ προσφερθὲν εἰς αὐτὴν ἄλευρον, ἐντὸς τοῦ

ὁποῖον αἱ παράνυμφοι καὶ αἱ γυναῖκες εἶχον ὄψει στάκτην, τὸ ἔβαζεν εἰς ἓνα ταψί, ἔρριπτεν εἰς αὐτὸ νερὸ ἀπὸ τὴν κανάταν, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον ὄψει ὀλίγον χῶμα, διὰ νὰ εἶναι θολόν, ὁπότε ἤρχιζον διάφοροι κατηγορίαι, ὅτι εἶναι ἀκάθαρτος ἢ ὅτι ἔχει βάλει φαρμάκι, διὰ νὰ δηλητηριάση γαμβρόν καὶ πενθερικά, ἀλλὰ καὶ ἔπαινοι ἄλλων, ὅτι δηλαδὴ τὸ ἀλεύρι εἶναι εὐρωπαϊκὸ ἀπὸ νέας ἐφευρέσεως σιτάρι, ὅτι μέσα εἰς τὸ νερὸ ἔχει φάρμακο δυναμωτικὸ καὶ ὅτι ἡ νύμφη διὰ πρώτην φορὰν φέρει τοιαῦτα εἶδη. "Ἄλλοι τῆς ἔδιδον ἄμμον ἀντὶ ἄλατος καὶ ἔλεγον ὅτι εἶναι ἄλας νέας ἐφευρέσεως, τὸ ὁποῖον ἔχει τονωτικὴν ιδιότητα. "Ἄλλοι πάλιν τὴν κατηγοροῦσαν καὶ ἔλεγον ὅτι εἶναι κακούργα καὶ θέλει νὰ καταστρέψῃ τὰ δόντια τοῦ γαμβροῦ καὶ τῶν πενθερικῶν της κ.τ.τ.

"Ὅταν παρεσκεύαζε τὴν μικρὰν ἐκείνην ζύμην ὅπως ὅπως, τῆς ἔδιδον τὸν πλάστην διὰ νὰ ἀνοίξῃ φύλλα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ζύμη ἐκείνη εἶχεν ἄμμον, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνοίξῃ φύλλον, ὁπότε ἤρχιζον νέαι κατηγορίαι καὶ κοροϊδίαί, ὅτι ἡ νύμφη δὲν ἔχει ἰδέαν ἀπὸ οἰκοκυρικὴν, ὅτι εἶναι ἄξεστον ζῶον, ὡσὰν νὰ τὴν ἔφεραν ἀπὸ τὰ βουνά. "Ἄλλοι πάλιν τῆς ἔκρυπτον τὸν πλάστην καὶ ἡ νύμφη ἐσηκῶνετο καὶ ἀνεζήτει, ἀλλὰ πουθενὰ δὲν εὗρισκεν αὐτόν, παρεκάλει νὰ τῆς δώσουν τὸν πλάστην, προσεκύνει, ἐφίλει τὸ χεῖρ ὄλων τῶν παρευρισκομένων ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ πλάστης δὲν ἐφανερώνετο καὶ τῆς ὑπενθύμιζον ὅτι μόνη της δὲν ἤλθε, ἀλλὰ μὲ κάποιον ἄλλον καὶ μαζί νὰ τὸν ἀναζητήσουν. Τότε ἐπήγαινε, παρελάμβανε τὸν γαμβρόν, προσεκύνουν τώρα καὶ οἱ δύο μαζί, ἐφίλουν τὸ χεῖρ ὄλων καὶ παρεκάλουν.

Κατὰ τὰ φίλημα τοῦ χεριοῦ ὑπὸ τῆς νύμφης μερικοὶ ἀπέσυρον τὸ χεῖρ καὶ ἄλλοι μὲν ἔλεγον ὅτι ἡ νύμφη εἶναι ἀρχοῦδα καὶ θέλει νὰ τὸ δαγκάσῃ, ἄλλοι ὅτι θὰ τὸ λερώσῃ κ.τ.τ. Κάποτε τῆς ὑπεδείκνουν κάποιον πρόσωπον, ἄρρεν ἢ θήλυ, τὸ ὁποῖον ἔλεγε μὲν ὅτι τὸν ἔχει τὸν πλάστην, ἀλλὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀνοίξῃ τὰ δάκτυλά του, διότι τοῦ πονοῦν καὶ πρέπει νὰ ἔλθῃ ἰατρὸς νὰ τὰ θεραπεύσῃ. Τότε ἐπλησίαζε τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο, τὸ προσεκύνει, ἐφίλει τὰ δάκτυλά του ἐν πρὸς ἐν καὶ τῶν δύο χερῶν, ὁπότε τοῦτο ἔλεγεν ὅτι ἡ νύμφη εἶναι καλὸς ἰατρὸς καὶ ἐθεραπεύθησαν τὰ δάκτυλά του.

Τέλος τῆς ἔδιδον τὸν πλάστην καὶ ἤνοιγε ὅπως ὅπως τρία φύλλα ἐκ τῆς ζύμης ἐκείνης, ἄνευ παρενοχλήσεων πλέον.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ἀστεϊσμῶν ἡ νύμφη, παράνυμφοι καὶ γυναῖκες, ἐπεδίδοντο εἰς τὴν παρασκευὴν πέντε μέχρι δέκα πιττῶν, ἀναλόγως τοῦ πλήθους τῶν παρευρισκομένων ἐκεῖ γυναικῶν, παρὰνύμφων, οἰκείων κ.λ.π.

Τὰ τρία πρώτα φύλλα ἐτίθεντο ἐν ἀχρηστίᾳ.

Μετὰ τὸ ψήσιμο τῶν πιττῶν ἐκάθηντο ὅλοι εἰς κοινὴν τράπεζαν καὶ ἐγευματίζον, εἰς τὴν ὁποῖαν τράπεζαν δυνατόν νὰ παρεκάθητο ἄνω τῶν εἰκόσι ἀτόμων. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ γεύματος ἤρχιζε χορὸς μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ὁπότε διελύοντο καὶ ἕκαστος ἐπήγαινε εἰς τὴν οἰκίαν του.

## Τετάρτη

Τὴν πρωΐαν περὶ ὥραν ἐνάτην π. μ. συνεκεντρώνοντο πάλιν παράνυμφοι καὶ ἄλλαι νεάνιδες εἰς τὴν οἰκίαν τῶν νεονύμφων μετὰ χορῶν τῇ συνοδείᾳ τῶν ὀργανοπαικτῶν, ᾧδήγουν τὴν νύμφην εἰς βρύσιν ἢ τὸ πηγάδιον τοῦ χωρίου, διὰ νὰ πάρῃ νερὸ ἢ τάχα διὰ νὰ μάθῃ τὴν βρύσιν ἢ τὸ πηγάδιον. Ἐκεῖ ἐγίνοντο νέοι ἀστεῖσμοί. Ἔδιδον εἰς τὴν νύμφην μίαν καινουργῆ στάμναν, ἀλλ' ἀντιστρόφως μὲ τὸ στόμιον πρὸς τὰ κάτω. Ἡ νύμφη ἐτοποθετεῖ τὴν στάμναν εἰς τὸν κρουνὸν τῆς βρύσεως, ὅπως τῆς τὴν ἔδιδον καὶ ἤρχιζον νέαι κατηγορίαι καὶ ἔλεγον ὅτι ἡ νύμφη δὲν ἔχει ἰδέαν ἀπὸ στάμναν καὶ ἠπόρουσαν τάχα ὄλοι καὶ ἔλεγον «Μὰ τί ζῶν εἶναι αὐτό». Κατόπιν τῆς ἐπρότεινον νὰ γυρίσῃ τὴν στάμναν ἀπὸ τὰ πλάγια καὶ ἡ νύμφη συνεμορφώοντο καὶ ἐγύριζε τὴν στάμναν ἀπὸ τὰ πλάγια, ὁπότε ἄλλαι κατηγορίαι.

Τέλος ἡ νύμφη ἐγύριζε τὴν στάμναν κανονικά, ὁπότε ἤρχιζον εὐφημολογίαι καὶ ἔπαινοι καὶ ἔλεγον ἔξυπνη φάνηκε καὶ θὰ γίνῃ ἀνθρωπος. Τέλος, ἀφοῦ ἐξέπλυνεν ἡ νύμφη τὴν στάμναν, τὴν ἐγέμιζε καὶ τὴν ἀδειάζε τρεῖς φορὰς καὶ ἀφοῦ τὴν ἐγέμιζε διὰ τελευταίαν φορὰν ἐπέστρεφον πάλιν μὲ χοροὺς καὶ παρετίθετο διὰ τελευταίαν φορὰν γεῦμα εἰς τὰς παράνυμφους. Μετὰ τὸ γεῦμα οἱ νεόνυμφοι προσεκύνουν αὐτάς, ἐφίλουσαν τὸ χεῖρ τῶν καὶ ἡ νύμφη τὰς ἐδῶριζε ἀπὸ ἓν δῶρον, ἥτοι ἀνὰ μίαν μεταξωτὴν μανδήλιαν διὰ τὰς μέχρι τότε προσφερθεῖσας ὑπηρεσίας τῶν διὰ τὸν γάμον καὶ διελύοντο μεταβαίνουσαι ἐκάστη εἰς τὴν οἰκίαν τῆς.

## Πέμπτη

Τὴν πρωΐαν τῆς ἡμέρας αὐτῆς καὶ περὶ ὥραν ὀγδόην π. μ. ἐπληρώοντο οἱ ὀργανοπαίχται, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ νύμφη ἐδῶριζεν ἀνὰ ἓν μανδήλιον εἰς ἕκαστον καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐτελείωνεν ὁ γάμος, διὰ τὸν ὁποῖον τόσοι κόποι κατεβλήθησαν, ἀλλὰ καὶ τόσα ἔξοδα ἐγένοντο.

## Ἐπιστροφή.

Τὸ Σάββατον τῆς αὐτῆς ἐβδομάδος μετὰ τὸν γάμον ἢ τυχὸν παρουσιαζομένον κωλύματός τινος τὸ δεύτερον τοιοῦτον ἐγίνοντο τὰ ἐπιστροφία τῆς νύμφης μετὰ τοῦ γαμβροῦ καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ ἢ τῶν ἀναπληρωτῶν αὐτῶν.

Ταῦτα ἐγίνοντο ὡς ἑξῆς. Τὸ Σάββατον τὸ ἀπόγευμα καὶ πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου οἱ νεόνυμφοι μετὰ τῶν γονέων τοῦ γαμβροῦ ἢ τῶν ἀναπληρωτῶν αὐτῶν ἐπήγαινον εἰς τὴν οἰκίαν τῶν γονέων τῆς νύμφης, ὅπου ὁ συμπέθερος ἢ ὁ ἀναπληρωτῆς αὐτοῦ παρέθετε δεῖπνον, εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθηντο πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ τινες πλησιέστεροι συγγενεῖς τοῦ πατρὸς τῆς νύμφης. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δείπνου καὶ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς οἰνοποσίας ἐσηκώοντο ἐκ τῆς τραπέζης; οἱ νεόνυμφοι, ἐτοποθετοῦντο ὄρθιοι ὁ ἕνας πλῆσιον τοῦ

ἄλλου καὶ εἰς στάσιν προσοχῆς ἔκει πλησίον τῆς τραπέζης καὶ ἀπέναντι τῶν συνδαιτυμόνων, προσεκύνουν αὐτοὺς τρεῖς φορὰς, ἐφίλουν τὸ χέρι τοῦ καθενὸς καὶ ἐπέδιδον ἀνὰ ἓν ποτήριον οἴνου εἰς ἕκαστον. Μετὰ τὴν ἐπίδοσιν τῶν ποτηρίων οἱ συνδαιτυμόνες ἀπηύθυνον διαφόρους εὐχὰς καὶ ἔπινον ὄλοι ὁμοῦ τὸν οἶνον. Τοῦτο ἐξετελεῖτο πρῶτον ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ καὶ κατόπιν ὑπὸ τῆς νύμφης, ἦτοι τὸ πρῶτον ποτήριον οἴνου ἐδίδετο ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ καὶ τὸ δεύτερον μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ἐπεδίδετο ὑπὸ τῆς νύμφης. Ἡ συνέχεια τῆς οἰνοποσίας ἐγένετο κατὰ τὸ σύνθηδες ἀνευ διατυπώσεων.

Τὸ δεῖπνον παρετίετο μέχρι τῆς δωδεκάτης (μεσονύκτιον) καὶ μέχρι τῆς μιᾶς μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ὁπότε οἱ γονεῖς τοῦ γαμβροῦ καὶ οἱ συγγενεῖς τῆς νύμφης ἀνεχώρουν διὰ τὰς οἰκίας των, πλὴν τῶν νεονύμφων, οἱ ὅποιοι ὑποχρεωτικῶς παρέμενον καὶ διενυκτέρευον ἐκεῖ.

Τὴν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς οἱ νεόνυμφοι τῇ συνοδείᾳ τῶν γονέων τῆς νύμφης ἢ τῶν ἀναπληρωτῶν αὐτῶν ἐπήγαινον εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ νὰ ἐκκλησιασθοῦν.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας οἱ γονεῖς τῆς νύμφης μετὰ τῶν νεονύμφων ἐπεσκέπτοντο τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς των καὶ κατόπιν ἐπέστρεφον εἰς τὴν οἰκίαν των καὶ ἔγευμάτιζον.

Τὸ ἀπόγευμα καὶ πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου οἱ νεόνυμφοι ἐπέστρεφον εἰς τὴν οἰκίαν των.

Τοιαῦτα ἐπιστροφία, ἦτοι μία τοιαύτη οὕτως εἰπεῖν ἐπίσκεψις, ἐγένετο καὶ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κουμπάρου, εἰς ἄλλην ὁμως Κυριακὴν, τὴν ὁποίαν προσδιώριζεν αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἀφοῦ προηγουμένως ἀνεκοίνωνεν εἰς τοὺς νεονύμφους τὴν ἡμέραν τῶν ἐπιστροφίων, ἢ ὁποία δυνατόν νὰ ἐπραγματοποιεῖτο καὶ ἕνα μῆνα μετὰ τὸν γάμον, καὶ τοιουτοτρόπως ἐτελείωνον ὅλα τὰ ἔθιμα καὶ ὄλαι αἱ διατυπώσεις τοῦ γάμου.